

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ความหมายของคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม
2. คุณธรรมอันพึงประสงค์ นิยาม ตัวชี้วัด และระดับคุณภาพ
3. เศรษฐกิจพอเพียงที่ควบคู่คุณธรรม
 - 3.1 เศรษฐกิจพอเพียงที่ควบคู่คุณธรรม
 - 3.2 คุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
4. การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมหรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์
5. ทฤษฎี หลักการ แนวคิดกระบวนการพัฒนาจิตพิสัย
6. การปลูกฝังค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็กด้วยกิจกรรมการสอนตามหลักการเรียนรู้ด้านจิตพิสัย
7. กิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตพิสัย
8. การปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
 - 8.1 ความหมายของเครือข่าย
 - 8.2 การปฏิรูปการเรียนรู้และการปฏิรูปโรงเรียน
 - 8.3 การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน
 - 8.4 ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
 - 8.5 การวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง
 - 8.6 การบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
 - 8.7 รูปแบบการพัฒนาคูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
10. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม

คุณธรรม

คุณธรรม หมายถึง

1. สิ่งที่คุณคนส่วนใหญ่ยอมรับว่าดีงาม ซึ่งส่งผลให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์และความดีงามที่แท้จริงต่อสังคม
 2. คุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนเดียว เป็นที่ตั้งหรือเป็นประโยชน์แก่สันติภาพหรือสันติสุขจึงเป็นที่ต้องการของมนุษย์ คุณธรรมเป็นสิ่งที่ต้องอบรมโดยเฉพาะ เพื่อให้เกิดขึ้นเหมาะสมกับที่เรากำลังต้องการ (พุทธทาสภิกขุ, 2539)
 3. ธรรมที่เป็นคุณความดีงาม สภาพที่เกื้อกูล (พระราชวรมุนี, 2518)
 4. เป็นเรื่องของความจริงแท้หรือสัจธรรม คุณธรรมทำให้เกิดการประพฤติปฏิบัติที่ดี ทำให้เกิดการรักษาศีล คุณธรรมเป็นตัวหลักและกระจายออกเป็นจริยธรรมและจรรยาบรรณ (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2500)
 5. สภาพคุณงามความดี (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546)
- สรุป คุณธรรมหมายถึง สิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประคับประคองใจให้เกลียดความชั่ว กลัวบาป ใฝ่ดี และเป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้งชอบ เกิดจิตสำนึกที่ดีมีความสงบเย็นภายใน

จริยธรรม

จริยธรรม หมายถึง

1. ระเบียบปฏิบัติที่มุ่งปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความผาสุกในสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น แต่งขึ้นตามเหตุผลของมนุษย์เอง หรือความต้องการของมนุษย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2534)
2. การนำความรู้ในความจริงหรือกฎธรรมชาติไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม อันจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม (พระราชวรมุนี, 2518)
3. การดำเนินการให้สอดคล้องกับสัจธรรม จริยธรรมจึงเป็นหลักแห่งความประพฤติที่ดีงาม เพื่อประโยชน์ตนและสังคม (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2500)
4. แนวทางในการประพฤติเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นในสังคม (สาโรช บัวศรี, 2537)
5. ประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติหรือมาตรการของความประพฤติ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีความสำคัญและการตัดสินใจ (กิริติ บุญเจือ, 2536)
6. ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

สรุป จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่พึงประพฤติปฏิบัติ มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคมเป็นหลักหรือกรอบที่ทุกคนกำหนดไว้ เป็นแนวปฏิบัติสำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เกิดความสงบร่มเย็นเป็นสุข เกิดความรักสามัคคี เกิดความอบอุ่น มั่นคง และปลอดภัยในการดำรงชีวิต เช่น ศีลธรรม กฎหมาย ธรรมเนียม เป็นต้น (ประมวลจากการประชุมระดมความคิด)

ค่านิยม

ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่สังคมหรือบุคคลยึดถือเป็นเครื่องมือช่วยตัดสินใจและกำหนดการกระทำของตนเอง

จากที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม มีความหมายคล้ายคลึงกัน และอาจใช้แทนที่กันได้

คุณธรรมอันพึงประสงค์ นิยาม ตัวชี้วัด และระดับคุณภาพ

เมื่อสถานศึกษากำหนดคุณธรรม หรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์แล้ว จะต้องให้นิยามหรือความหมายของคุณลักษณะนั้นๆ กำหนดตัวชี้วัดและให้ความหมายระดับคุณภาพแต่ละระดับ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ความมีวินัย หมายถึง การปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน ครอบครัวและชุมชน สามารถกำหนดตัวชี้วัดได้ดังนี้

- 1) ตรงต่อเวลา
- 2) การปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองและยอมรับผลการกระทำของตนเอง
- 3) ปฏิบัติตนตามระเบียบและกฎเกณฑ์ของโรงเรียน
- 4) ทำกิจวัตรของตนเองตามกำหนดเวลา
- 5) เคารพสิทธิของผู้อื่น

ฯลฯ

2. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การไม่โกหกหลอกลวงผู้อื่น สามารถกำหนดตัวชี้วัดได้ดังนี้

- 1) ทำการบ้านด้วยตัวเอง
- 2) ปฏิบัติตนเป็นคนพูดจริง ทำจริง
- 3) ปฏิบัติตนเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต
- 4) ไม่รับทรัพย์สินจากผู้อื่นเพื่อประโยชน์ส่วนตน
- 5) ไม่ลักขโมย

ฯลฯ

3. ความประหยัด หมายถึง การใช้จ่ายทรัพย์สินของตนเอง และประเทศชาติอย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด สามารถกำหนดตัวชี้วัดได้ดังนี้

- 1) ใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างคุ้มค่า
- 2) ใช้ทรัพย์สินส่วนรวมอย่างคุ้มค่า
- 3) ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
- 4) ใช้น้ำและไฟฟ้าอย่างคุ้มค่า
- 5) ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

ฯลฯ

4. ความเมตตา กรุณา หมายถึง การปฏิบัติตนเพื่อต้องการช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์และมีความสุขตามกำลังที่ตนมีอยู่ สามารถกำหนดตัวชี้วัดได้ดังนี้

- 1) แสดงความมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่นด้วยความเต็มใจ
- 2) แสดงอาการทางวาจาต่อผู้อื่นอย่างนุ่มนวล
- 3) ไม่เอาเปรียบผู้อื่น
- 4) ร่วมบริจาคทรัพย์เพื่อส่วนรวม
- 5) เสียสละเวลาปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

ฯลฯ

5. ความใฝ่เรียน ใฝ่รู้ หมายถึง บุคคลที่มีความกระตือรือร้นตั้งใจมุ่งมั่นในการเรียน ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ สืบค้นจากแหล่งการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน จดบันทึกและสรุปองค์ความรู้ สามารถกำหนดตัวชี้วัดได้ดังนี้

- 1) กระตือรือร้นในการเรียน
- 2) ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการแสวงหาความรู้
- 3) สืบค้นข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอก
- 4) จดบันทึกและสรุปความรู้
- 5) ถ่ายทอด เผยแพร่องค์ความรู้ให้แก่ผู้อื่น

ฯลฯ

6. ความกตัญญู กตเวทิตะ หมายถึง การยินดีช่วยเหลือผู้มีพระคุณ ให้มีความสุขอย่างจริงใจ พร้อมทั้งยกย่องเชิดชูผู้มีพระคุณ สามารถกำหนดตัวชี้วัดได้ดังนี้

- 1) อาสาช่วยเหลืองานพ่อแม่หรือผู้ปกครอง
- 2) อาสาช่วยเหลืองานครูอาจารย์
- 3) แสดงความเคารพ นับถือ ยกย่องเชิดชูผู้มีพระคุณ
- 4) รักษาเกียรติและนำชื่อเสียงมาสู่ครอบครัว

7. ความอดทน อดกลั้น หมายถึง การข่มใจ ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งที่เป็นอุปสรรค พร้อมรับฟังความคิดเห็น มีสติในการแก้ไขปัญหาให้สำเร็จลุล่วง สามารถกำหนดตัวชีวิตได้ดังนี้

- 1) มีความอดทนในการเรียนและการทำงาน
- 2) ควบคุมอารมณ์ได้ดีและรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ของคนอื่นได้
- 3) ควบคุมกิริยาอันไม่พึงประสงค์
- 4) พยายามต่อสู้อุปสรรคจนประสบความสำเร็จ

ฯลฯ

8. ความภูมิใจในความเป็นไทย หมายถึง การปฏิบัติตนที่แสดงถึงความรัก ห่วงแหน ศิลปวัฒนธรรมไทย สามารถสืบทอดและเผยแพร่สิ่งที่แสดงถึงความ เป็นไทยได้ สามารถกำหนดตัวชีวิตได้ดังนี้

- 1) ใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องชัดเจน
- 2) ใช้สินค้าไทยและภูมิปัญญาไทยมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
- 3) อ่อนน้อมถ่อมตนและมีความเคารพผู้ใหญ่
- 4) ร่วมกิจกรรมที่สำคัญเกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- 5) เผยแพร่และอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมไทย

ฯลฯ

9. อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การปฏิบัติตนที่แสดงถึงความห่วงใยในเรื่องของธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่คู่โลกไปอย่างยั่งยืน สามารถกำหนดตัวชีวิตได้ดังนี้

- 1) ร่วมกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 3) ปฏิบัติตนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 4) ชักชวนผู้อื่นเข้าร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 5) สนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและต่อต้านการทำลาย

ฯลฯ

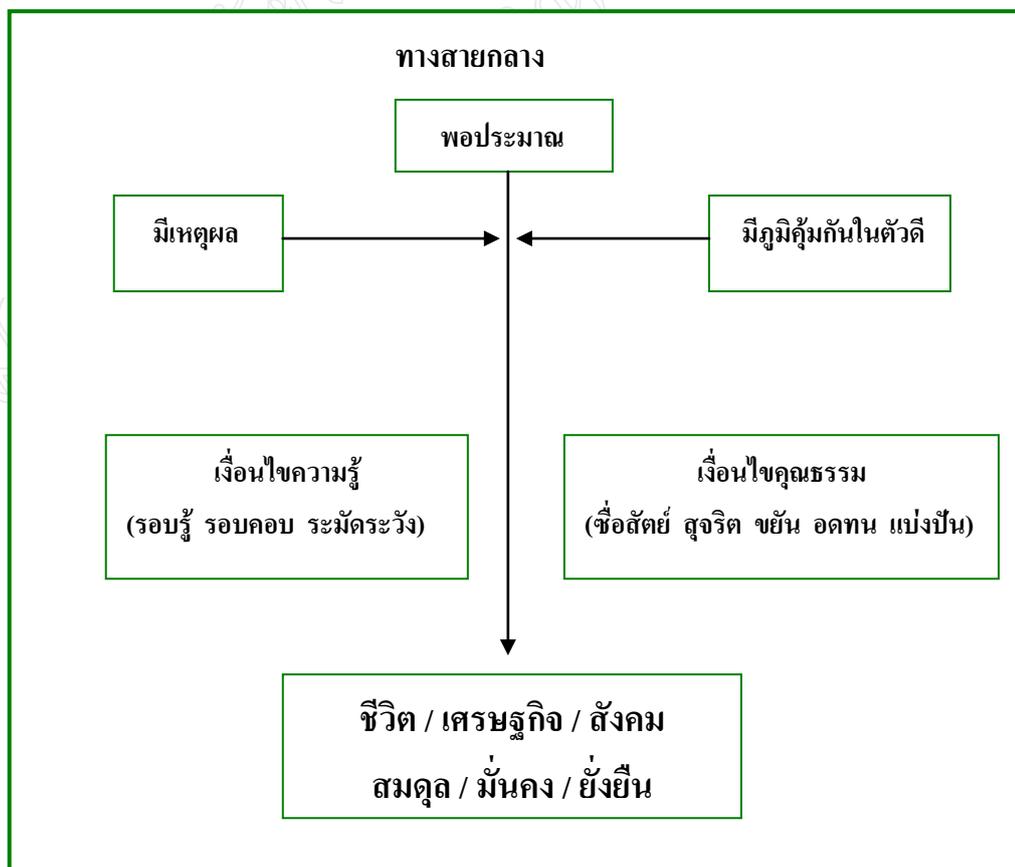
อนึ่งในการจัดระดับคุณภาพในแต่ละตัวชีวิตนั้น สถานศึกษาอาจใช้ระดับคุณภาพดังนี้

- 4 หมายถึง ปฏิบัติเป็นประจำ
- 3 หมายถึง ปฏิบัติบ่อยครั้ง
- 2 หมายถึง ปฏิบัติบางครั้ง
- 1 หมายถึง ปฏิบัติน้อย

เศรษฐกิจพอเพียงที่ควบคู่กับคุณธรรม

1. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ควบคู่กับคุณธรรม

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงและปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนิน ไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความ พอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกัน ในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้ง ที่จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจ ของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกใน คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบคอบที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลก ภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

ความมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น

เงื่อนไข หมายถึง การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยความรู้รอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

2. คุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ความมีวินัยในตนเอง ความรับผิดชอบ

หลักการ/แนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ และมีวินัยในตนเอง

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบ

ในการนำเสนอแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ เพื่อให้เข้าใจในรายละเอียด ได้แบ่งการนำเสนอตามประเด็นต่อไปนี้

1. ความหมายของความรับผิดชอบ
2. ประเภทของความรับผิดชอบ
3. ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

1. ความหมายของความรับผิดชอบ

ก่อน สวัสดิพานิช (2519) กล่าวว่าความรับผิดชอบหมายถึงการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติหน้าที่ได้ผลสมบูรณ์ ทั้งนี้รวมไปถึงการควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้ถูกต้องตามกฎหมายด้วย คนที่รับผิดชอบย่อมเป็นที่เชื่อถือของคน คุณสมบัติด้านความรับผิดชอบจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์

ภิญโญ สาธร (2519) อธิบายว่า ความรู้สึกรับผิดชอบ คืออำนาจชนิดหนึ่งในจิตใจของบุคคลซึ่งสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ บุคคลบางคนเกิดความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะกระทำการใดตรงกันข้ามกับทำนองคลองธรรมหรือหลักปฏิบัติขององค์การของตนหรือมีโอกาสโกงแต่ไม่โกง บุคคลผู้นั้นคือผู้ที่เรียกได้ว่ามีความรู้สึกรับผิดชอบ

สมพงษ์ เกษมสิน (2519) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง พันธะผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่การทำงานให้สำเร็จลุล่วง ความสำเร็จของงานย่อมหมายถึงการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งความสำเร็จนี้ย่อมเกี่ยวพันกับปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ พันธะผูกพัน (Obligation) หน้าที่การทำงาน (Functions) และวัตถุประสงค์ (Objective)

จรรยา สุขภาพ (2521) อธิบายความรับผิดชอบต่อสังคมว่า คือ การยอมรับและสำนึกในการกระทำของตน ยอมรับผลแห่งการกระทำด้วยความเต็มใจไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลร้าย ไม่ว่าจะทำผิดหรือถูก ไม่ปิดความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่น และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ความรู้สึกรับผิดชอบนี้เป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติตามหน้าที่ของตนโดยไม่ต้องมีการบังคับเข้มงวดจากบุคคลอื่น

จำเนียร ช่วงโชติ และคณะ (2521) อธิบายความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง ลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคล ซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้ปฏิบัติตามระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตนเองและมีความซื่อสัตย์สุจริต

พระโสภณคณาภรณ์ (2522) กล่าวถึงความรับผิดชอบว่า เป็นหน้าที่ที่ติดตัวมาแต่เกิด และที่ติดตามมาในภายหลัง แบ่งความรับผิดชอบเป็น 3 ประการ คือ

1. ความรับผิดชอบต่อสถานะของตนเอง เป็นหน้าที่ในฐานะนั้นๆ ของตน ต้องคิดก่อนกระทำและบุคคลต้องยอมรับในผลของการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดี และผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบให้พ้นตัว

2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว เป็นสมาชิกที่ดีรักษาวงศ์ตระกูล ให้ดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ให้ความช่วยเหลือญาติพี่น้องตามกำลังความสามารถ

3. ความรับผิดชอบต่อสังคม มีพื้นฐานอยู่กับการไม่เบียดเบียนตนเอง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทำตนให้เดือนร้อนและไม่ทำตนให้ผู้อื่นเดือดร้อน ปฏิบัติตามกฎหมาย ศีลธรรม จารีตประเพณี ไม่ผลิต จำหน่าย มีไว้ครอบครองหรือเสพสิ่งเสพติด ทำนุบำรุงศาสนา

สาโรช บัวศรี (2522) อธิบายขอบข่ายของพฤติกรรมของความรับผิดชอบต่อหน้าที่การทำงานว่า ได้แก่ เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลของงานนั้นๆ ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ และมีวินัยในตนเอง มีอารมณ์หนักแน่น เมื่อเผชิญกับอุปสรรค รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี มีความเพียรพยายาม มีความรอบคอบ ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งของตนเองและสังคม ตรงต่อเวลา และยอมรับผลของการกระทำของตน

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง ยอมตามผลที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ได้กระทำไป

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก (2525) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่ควบคู่ไปกับหน้าที่ คนที่มีความรับผิดชอบ คือ คนที่ตั้งใจปฏิบัติภารกิจในหน้าที่ของตนให้สำเร็จ ล่วงตามเป้าหมายที่พึงประสงค์ด้วยความเพียรพยายาม และยอมรับผลของการกระทำนั้น ไม่ว่าจะมีความรับผิดชอบหรือความผิดโดยเต็มใจ ไม่หลีกเลี่ยง คนทุกคนที่เกิดมาจะต้องมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ 2 ทาง คือ รับผิดชอบต่อตนเอง และรับผิดชอบต่อสังคม รับผิดชอบต่อตนเอง รู้จักรักษาร่างกายชีวิตสุขภาพ ทรัพย์สินและเกียรติยศชื่อเสียงของตนด้วยวิธีที่ชอบธรรม ในส่วนรับผิดชอบต่อสังคม โดยรู้จักหน้าที่เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และบุคคลอื่นๆ รวมทั้งงานส่วนรวมที่เป็นระดับชาติอีกด้วย

กรมสามัญศึกษา (2526) ให้ความหมายของคำรับผิดชอบว่า หมายถึง การมีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลการกระทำนั้นและพยายามปรับปรุงปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

สุโท เจริญสุข (2528) อธิบายว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความสามารถที่จะทำที่ จะแสดงออกมาเอง ให้เหมาะสมต่อหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายในสังคมอันเป็นไปตามหลักเกณฑ์ กฎ ระเบียบวินัย ฯลฯ

รัตนา ศรีเหรียญ (2529) อธิบายว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ลักษณะที่บุคคลแสดงออกมาโดยการปฏิบัติหน้าที่ที่จะต้องกระทำด้วยความผูกพัน ต่อเนื่อง ไม่ทอดทิ้ง มีความเพียรพยายาม มีความตั้งใจที่จะใช้ความรู้ และความสามารถอย่างเต็มที่ ประารถนาที่จะให้หน้าที่ที่ปฏิบัติเป็นอย่างดีที่สุด จนเป็นที่เชื่อถือได้ พยายามปรับปรุงปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นไปอีก และยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งนำมาแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

วิภา พงษ์พิจิตร (2529) ให้ความหมายของคำรับผิดชอบว่า หมายถึง ลักษณะหนึ่งของบุคคลที่แสดงถึง ความเอาใจใส่และรับเป็นภาระหน้าที่การงาน พยายามทำหน้าที่ต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

Gordon (1963) อธิบายลักษณะความรับผิดชอบว่า ได้แก่ ลักษณะพฤติกรรมที่มีความเพียรพยายามและตั้งใจปฏิบัติงาน จดจ่อกับงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จหรือมุ่งมั่นในงานที่กระทำแม้มีอุปสรรค เป็นคนที่ไว้วางใจได้ เป็นที่พึ่งพาอาศัยได้ รับผิดชอบต่องานอย่างจริงจัง

Cattell (1963) กล่าวถึง ลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการรับผิดชอบสูงไว้ว่า คือ บุคคลที่รับผิดชอบในหน้าที่ มีความบากบั่นเพียร ถือศักดิ์ศรี ยึดมั่นในกฎเกณฑ์ ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่ำคือ คนที่ถือความสะดวกเป็นเกณฑ์ มักหลีกเลี่ยงข้อบังคับ

Plippo (1966) สรุปความหมายของความรับผิดชอบว่า เป็นความผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้และความสำเร็จนี้ เกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ คือ พันธะผูกพันหน้าที่การงาน และวัตถุประสงค์

Smith (1968) ให้คำจำกัดความของความรับผิดชอบของบุคคลไว้ว่าความรับผิดชอบเป็นแนวโน้มของบุคคลที่รู้สึกหรือกระทำต่อสถานการณ์ หรือบุคคลที่ได้รับมอบหมาย

Sanford (1970) อธิบายคนที่มีความรับผิดชอบสูงว่า จะสามารถจะปฏิบัติหน้าที่การงาน หน้าที่ทางสังคม หน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อบิดามารดา ญาติพี่น้อง บุคคลทั่วไปต่อประเทศอย่างดีที่สุดและเต็มความสามารถ ความรับผิดชอบเป็นลักษณะหนึ่งของมนุษย์ที่สามารถพัฒนาได้

Good (1973) อธิบายความรับผิดชอบต่อสังคมว่า หมายถึง คุณธรรมที่เป็นความคิดรวบยอดในความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี อันเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง ควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อสนองความปรารถนา สามารถมองเห็นว่าอะไรเป็นสิ่งพึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่

จากความหมายของความรับผิดชอบที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบหมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ละเอียดรอบคอบเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย ยอมรับผลการกระทำของตน ทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

2. ประเภทของความรับผิดชอบ

มีผู้จัดแบ่งประเภทความรับผิดชอบไว้หลายอย่าง เช่น

คู่มือการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมพื้นฐานเรื่องความรับผิดชอบ (คู่มือการปลูกฝังและสร้างเสริมฯ, ม.ป.ป.) แบ่งความรับผิดชอบเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ความรับผิดชอบในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหมายด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน เข้าห้องเรียน และส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามเวลา เมื่อมีปัญหา หรือไม่เข้าใจบทเรียนก็พยายามศึกษาค้นคว้า ซักถามอาจารย์ให้เข้าใจ เมื่อทำแบบฝึกหัดฝึกก็ยอมรับว่าทำผิด แล้วพยายามแก้ไข ปรับปรุงให้ถูกต้องด้วยตนเอง

2. ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสถานศึกษา รักษาผลประโยชน์ เกียรติยศ ชื่อเสียงของสถานศึกษา ช่วยกันรักษาความสะอาดของสถานศึกษา ไม่ขีดเขียน โต๊ะเรียน ผนังห้องเรียน ห้องน้ำห้องส้วม แต่งเครื่องแบบนักเรียนเรียบร้อย ไม่ทะเลาะวิวาทกับนักเรียนโรงเรียนอื่น คอยตักเตือนเพื่อนที่หลงผิดอันจะทำให้โรงเรียนเสียชื่อ เมื่อโรงเรียนต้องการความร่วมมือหรือความช่วยเหลือก็เต็มใจให้ความร่วมมือ

อย่างเต็มที่ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนตามความสนใจ และความสนใจของตนเพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียน เช่น เป็นนักกีฬา แต่งคำขวัญเรียงความ กลอน เพลง ฯลฯ

3. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึงการที่นักเรียนมีความตั้งใจช่วยเหลืองานต่าง ๆ ภายในบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันตามความสามารถของตนเอง รู้จักแสดงความคิดเห็น ปฏิบัติตนเพื่อความสุขและชื่อเสียงของครอบครัว ช่วยแก้ปัญหาที่สมาชิกในครอบครัวไม่เข้าใจกัน ช่วยครอบครัวประหยัดไฟฟ้า น้ำ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ในบ้าน

4. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม บำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนอย่างเต็มความสามารถช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม ให้ความรู้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ประชาชนตามความสามารถของตน ช่วยคิดและแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม เช่น ความสกปรก การจราจร เสี่ยงภัย รักษาของสาธารณะ

พิจิตรา พงษ์จินดากร (2525) แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึงลักษณะดังนี้
 - 1.1 รู้จักระวังรักษาสุขภาพ อนามัยของตนให้สมบูรณ์เสมอ
 - 1.2 ตั้งใจเล่าเรียน หมั่นหาความรู้
 - 1.3 ประพฤติตนให้เหมาะสม ละเว้นความชั่ว
 - 1.4 รู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น
 - 1.5 มีความประหยัด
 - 1.6 สามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
 - 1.7 ตรงต่อเวลา
 - 1.8 สามารถควบคุมตนเองได้
 - 1.9 พึ่งตนเอง
2. ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่
 - 2.1 ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง
 - 2.1.1 ปฏิบัติตามระเบียบของสังคม
 - 2.1.2 รักษาทรัพย์สินสมบัติของสังคม
 - 2.1.3 ช่วยเหลือผู้อื่น
 - 2.1.4 ให้ความร่วมมือกับผู้อื่น
 - 2.2 ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่
 - 2.2.1 เคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง
 - 2.2.2 ช่วยเหลืองานบ้าน

2.2.3 รักษาชื่อเสียงของครอบครัว

2.3 ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู อาจารย์ ได้แก่

2.3.1 ตั้งใจเรียน

2.3.2 เชื้อฟังครู/อาจารย์

2.3.3 ปฏิบัติตามกฎระเบียบ

2.3.4 รักษาสมบัติของโรงเรียน

2.4 ความรับผิดชอบต่อเพื่อน

2.4.1 ช่วยตักเตือนแนะนำเพื่อนที่หลงผิด

2.4.2 ช่วยเหลือเพื่อนอย่างเหมาะสม

2.4.3 ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด

2.4.4 ไม่ทะเลาะกัน ไม่เอาเปรียบเพื่อน

2.4.5 เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

3. ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

ยุพา อานันท์สิทธิ์ (2515) ได้ศึกษาถึงลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการรับผิดชอบไว้ว่า คือ บุคคลที่รับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความบากบั่นพากเพียร ถือศักดิ์ศรี ยึดมั่นในกฎเกณฑ์

อภิสิทธิ์ วงษา (2517) กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบว่า ต้องมีความบากบั่นพากเพียร ถือศักดิ์ศรี ยึดมั่นในกฎเกณฑ์ โดยมีลักษณะพฤติกรรมดังนี้ คือ ตรงต่อเวลา พยายามทำงานให้เสร็จ ติดตามผลงาน ยอมรับความผิดพลาด รักษาชื่อเสียง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ รักษาคำพูด ตั้งใจทำงาน มีระเบียบวินัย รู้จักวางแผนงาน เต็มใจทำงาน ขยันขันแข็ง เชื่อมั่นในตนเอง ปฏิบัติตามหน้าที่ โดยเคร่งครัด

อรทัย โสภา (2533) ได้สรุปลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบว่า มีลักษณะดังนี้

1. เป็นคนตรงต่อเวลา
2. มีความละเอียดรอบคอบ
3. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
4. มีความเพียรพยายามใช้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่
5. เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์และมีวินัยในตนเอง
6. มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว
7. ยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น
8. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา
9. ไม่ปิดงานที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติไปให้ผู้อื่น

10. ช่วยเหลือกลุ่มในการที่จะทำกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ จากลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบดังกล่าวแล้ว ได้มีผู้สรุปลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้ความรับผิดชอบของบุคคลไว้ดังนี้

อรรถัย จันทวิชานวงศ์ (2523) กล่าวว่าความรับผิดชอบสามารถแสดงออกในรูปของพฤติกรรมต่อไปนี้

1. เอาใจใส่ในการทำงานเพื่อผลของงานนั้นๆ
2. มีความเพียรพยายาม
3. ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
4. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
5. มีความซื่อสัตย์
6. เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์
7. มีวินัยในตนเอง
8. มีความละเอียด รอบคอบ
9. ตรงต่อเวลา
10. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญอุปสรรค
11. ยอมรับผลจากการกระทำของตน
12. ปรับปรุงในหน้าที่ที่มีต่อตนเองและสังคมให้ดียิ่งขึ้น

อรรถัย โสภกา (2533) กล่าวว่าลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบมีดังนี้

1. ตรงต่อเวลา
2. มีความละเอียดรอบคอบ
3. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
4. มีความเพียรพยายาม ใช้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่
5. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์และมีวินัยในตนเอง
6. มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว
7. ยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น
8. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา
9. ไม่ปัดงานที่ได้รับมอบหมายไปให้ผู้อื่น
10. ช่วยเหลือกลุ่มในการที่จะทำกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบได้ว่า จะต้องเป็นบุคคลที่มีความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้สำเร็จลุล่วงอย่างดีที่สุด โดยไม่ทอดทิ้งต่ออุปสรรคใดๆ

ความหมายของวินัย

ในเรื่องเกี่ยวกับความหมายของวินัย มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้
 สุชา และสุรางค์ จันทน์เอม (2515) ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า หมายถึง การรู้จักปฏิบัติตามระเบียบและข้อกำหนดกฎเกณฑ์ ซึ่งกลุ่มได้ตกลงกันตั้งขึ้นสำหรับสมาชิกปฏิบัติเพื่อช่วยให้สังคมนั้นๆ อยู่ด้วยกันอย่างราบรื่น มีความสุขและความสำเร็จ โดยอาศัยการฝึกรอบมให้รู้จักปฏิบัติตน รู้จักควบคุมตนเอง

สุจิต เหล่าสุนทร (2517) ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า หมายถึง การงดเว้นไม่กระทำความผิดหรือความชั่วต่างๆ โดยเกรงกลัวการลงโทษจากภายนอก ถ้าบุคคลเกิดความคิดหรือรู้ว่าอะไรควรหรือไม่ควรประพฤติ แล้วพฤติกรรมในสิ่งที่ควรประพฤติ และงดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้น เรียกว่าการมีวินัยในตนเอง

คำว่า “วินัย” จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 หมายถึง การอยู่ในระเบียบแบบแผนและข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ ข้อบังคับ

พระราชวรมณี (2520) ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า หมายถึง ข้อบัญญัติที่วางไว้ที่เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน

สุโท เจริญสุข (2520) ให้ความหมายวินัยไว้ว่า หมายถึง พฤติกรรมที่อยู่ในการควบคุม อันก่อให้เกิดผลดีและความก้าวหน้าทั้งมวล พฤติกรรมอันอยู่ในการควบคุมนี้ รวมถึงการควบคุมตนเองด้วย

สมพงษ์ เกษมสิน (2526) กล่าวว่า วินัย คือ ระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้เป็นแนวทางของผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานร่วมกันบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและราบรื่น

สนั่น สุมิตร (2527) ได้ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า วินัย คือ ระเบียบปฏิบัติตามแนวความคิดของชนกลุ่มต่างๆ จุดประสงค์ก็เพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขของชนกลุ่มนั้นๆ

กนิษฐา โทตะระวัฒน์ (2531) ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า หมายถึง ระเบียบแบบแผน ข้อบังคับหรือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมความประพฤติของบุคคลในสังคม เพื่อให้บุคคลนั้นควบคุมตนเองทั้งด้านอารมณ์ พฤติกรรมและผลของการกระทำ ซึ่งจะมีผลดีต่อตนเอง สังคมและหมายรวมถึงกระบวนการฝึกรอบมให้บุคคลมีวินัยในตนเองสืบไป

H.B.English and A.C. English (1968) ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า หมายถึง การควบคุมที่ดำเนินการโดยผู้มีอำนาจเหนือว่า และมีการลงโทษถ้าทำผิด

James Drever (1972) ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า หมายถึง การควบคุมการกระทำไม่ว่าจะเป็นการบังคับบัญชาจากภายนอกหรือโดยตนเอง

Carter V. Good (1973) ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า หมายถึง กระบวนการหรือผลของการควบคุมหรือการบังคับความต้องการ แรงกระตุ้น ความปรารถนาหรือความสนใจ เพื่อให้เป็นไปตามอุดมคติหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพและเชื่อถือได้

จากการศึกษา ความหมายของคำว่า วินัย ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า วินัย หมายถึง ระเบียบกฎเกณฑ์ข้อตกลงที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการให้บุคคลประพฤติปฏิบัติ ในการดำรงชีวิตร่วมกัน เพื่อให้อยู่อย่างราบรื่นมีความสุข ความสำเร็จ โดยอาศัยการฝึกอบรมให้รู้จักปฏิบัติตน รู้จักควบคุมตนเอง

ความหมายของวินัยในตนเอง

การมีวินัยในตนเองมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

พรพิมล เพ็งศรีทอง (2515) ให้ความหมายของควมมีวินัยในตนเองไว้ว่า หมายถึง ความสามารถในการควบคุมตนเองได้ในด้านอารมณ์และพฤติกรรม ผู้มีวินัยในตนเองจะเป็นบุคคลที่รู้จักกาลเทศะ สนใจเอาใจใส่ต่อสังคมเป็นผู้มีระเบียบและปฏิบัติตามกฎของสังคม

ภัทรา นิคมานนท์ (2517) ให้ความหมายของควมมีวินัยในตนเองไว้ว่า หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่แสดงถึงความพยายามในการควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนเองคาดหวังไว้

วรรณวิภา ทองงอก (2517) ให้ความหมายของควมมีวินัยในตนเองไว้ว่า หมายถึง ความเข้มแข็ง ตั้งใจจริง ใจคอมั่นคง มีความคงที่ทางอารมณ์ ซึ่งจะทำให้บุคคลสามารถควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับได้ เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้บุคคลประสบผลสำเร็จในการทำงานและการเรียน

ทวี ท่อแก้ว และ อบรม สนิทบาล (2518) ให้ความหมายของควมมีวินัยในตนเองไว้ว่า หมายถึง ข้อกำหนดหรือข้อตกลงที่ตนเองได้กำหนดวางระเบียบของตัวเองเอาไว้ โดยไม่ต้องให้คนอื่นสั่งสอน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2523) ให้ความหมายของควมมีวินัยในตนเองไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะให้รางวัลตนเองเมื่อตนทำดี และลงโทษตนเองเมื่อทำชั่ว ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการควบคุมหรือความสามารถที่จะยับยั้งคเป็นตัวของตัวเอง

บัณฑิต ศักดิ์อุดม (2523) ให้ความหมายของควมมีวินัยในตนเองไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมตนเองทั้งทางอารมณ์และพฤติกรรมให้เป็นไปตามที่ตนต้องการ แม้จะมีสิ่งรบกวนจากภายนอก เช่น บุคคลอื่นหรือสิ่งรบกวนจากภายใน เช่น อุปสรรคหรือความปรารถนาก็ตาม ก็ยังไม่เปลี่ยนพฤติกรรมที่ตนตั้งใจไว้ รวมไปถึงการรู้จักกาลเทศะ การไม่กระทำ

การใดๆ อันก่อให้เกิดความยุ่งยากต่อตนเองและผู้อื่น สนใจ เอาใจใส่ต่อสังคม ปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์ของสังคม

วิวัฒน์ อัสวานิชย์ (2523) ให้ความหมายของความมีวินัยในตนเองไว้ว่า คือ ความสามารถที่บุคคลรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา ในการแสดงพฤติกรรมทางด้านความเป็นผู้นำ ความรู้สึก รับผิดชอบ ความอดทน ไม่กังวลใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง ความเห็นใจ ไม่เกรงใจโดย ปราศจากเหตุผล มีความตั้งใจความรู้สึกดีชอบ และความเชื่ออำนาจภายในตนเอง ซึ่งเป็น พฤติกรรมที่ตนต้องการแต่ไม่ขัดกับกฎเกณฑ์ข้อบังคับของสังคม รวมไปถึงการปฏิบัติตามระเบียบ ที่สังคมวางไว้

ลัดดาวรรณ ณ ระนอง (2525) ให้ความหมายของความมีวินัยในตนเองไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์ และพฤติกรรม โดยเกิดจากการสำนึกตัว ขึ้นมาเอง ไม่เฉพาะเกิดจากข้อบังคับภายนอกเท่านั้น แม้จะมีอุปสรรคก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมนั้น

ดวงใจ เนตรโรจน์ (2527) ให้ความหมายของความมีวินัยในตนเองไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์ และพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตน มุ่งหวังไว้ แต่ทั้งนี้จะต้องไม่กระทำการใดๆ อันเป็นผลให้เกิดความยุ่งยากแก่ตนในอนาคต และ จะต้องเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเจริญแก่ตนและผู้อื่น โดยไม่ขัดต่อระเบียบของสังคมและไม่ขัดกับ สิทธิของผู้อื่น

H.B.English and A.C.English (1968) ให้ความหมายของความมีวินัยในตนเองว่า วินัยในตนเองเป็นลักษณะของการนำตนเอง การควบคุมหรือการบังคับตนเองโดยอาศัยแรงจูงใจที่ สัมพันธ์กับอุดมคติที่บุคคลสร้างขึ้นสำหรับตนเอง หรือเป็นการควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้ เป็นไปตามความตั้งใจ

Elizabeth Lee Vincent (1961) ให้ความหมายของความมีวินัยในตนเองว่า หมายถึง การที่บุคคลไม่กระทำการใดๆ อันจะเป็นผลให้เกิดความยุ่งยากต่อตนเองในอนาคต บุคคลที่มีวินัย แห่งตนนั้นจะเป็นบุคคลที่รู้จักบังคับใจตนเอง ตั้งใจและไม่คิดเอาเปรียบเมื่อทำงานเป็นหมู่คณะ สามารถรักษาความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันให้อยู่ในระดับที่ดี รู้จักการดำเนินการอย่างได้ผลแก่ ส่วนรวม รู้จักควบคุมตนเองให้เป็นไปตามความต้องการ และรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่

Carter V. Good (1973) ให้ความหมายของความมีวินัยในตนเองว่า วินัยในตนเอง หมายถึง การบังคับควบคุมพฤติกรรมของบุคคล ไม่ใช่การบังคับจากภายนอก แต่เป็นการบังคับ โดยอำนาจภายในของบุคคลนั่นเอง และเป็นอำนาจอันเกิดจากการเรียนรู้ หรือยอมรับในคุณค่าอัน ใดอันหนึ่ง ซึ่งทำให้บุคคลสามารถบังคับพฤติกรรมของตนเองได้

จากการศึกษาความหมายของคำว่า ความมีวินัยในตนเองดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า วินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถในการควบคุมตนเอง ทั้งในด้านอารมณ์และความประพฤติที่ไม่ขัดกับกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับของสังคม

ขยัน อดทน ประหยัดและอดออม

1. ความหมายของคำตามแนวทางการศึกษา

ตามเอกสารในโครงการการศึกษาศักยภาพของเด็กไทย (กรมวิชาการ 2540: 29-30) ได้นิยามคำทั้ง 4 คำ ไว้ดังนี้

ขยัน หมายถึง ความตั้งใจและกระตือรือร้น มุ่งมั่นทำงานโดยไม่ผัดวันประกันพรุ่ง โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออกได้แก่

- ต้อนรับการทำงาน พุด หรือแสดงกริยาว่ายอมรับ เต็มใจฟังพอใจที่จะทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย
- อาสาทำงาน พุด หรือแสดงกริยาทำทางว่าต้องการทำงานหนึ่งงานใด แม้จะไม่ใช่งานที่ได้รับมอบหมายโดยตรง
- ทำทันที ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ลงมือทำงานทันที โดยไม่ปล่อยให้วันเวลาผ่านไปอย่างไร้ประโยชน์
- ทำงานอย่างต่อเนื่อง ทำงานที่ได้เริ่มต้นไว้แล้วอย่างต่อเนื่องและสำเร็จตามเป้าหมาย

อดทน หมายถึง การทำงานหนัก ยากหรืองานที่มีอุปสรรคไม่ย่อท้อจนงานสำเร็จไม่แสดงกริยาทำทางต่อต้าน โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออกได้แก่

- ไม่แสดงอาการเบื่อหน่าย ไม่พุดหรือแสดงกริยาว่าตนเบื่อหน่ายกับหน้าที่การงานที่กระทำอยู่ขณะนั้น
- ไม่ร้องขอความช่วยเหลือ ทำงานต่างๆ ด้วยตนเองอย่างเต็มความสามารถ โดยไม่ร้องขอความช่วยเหลือ
- ทนต่อคำวิจารณ์ ไม่ตอบโต้ทั้งวาจาหรือแสดงกริยาอาการใดๆ กับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของบุคคลอื่น
- ไม่ละทิ้งงานกลางคัน ทำงานต่างๆ อย่างต่อเนื่องจนสามารถทำงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์

ประหยัดและอดออม หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และมีการวางแผนการใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ พฤติกรรมที่แสดงออกได้แก่

- วางแผนการเบิกจ่าย จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย เงิน วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงาน

- คัดแปลงของเหลือใช้ให้เกิดประโยชน์ คัดแปลงของเหลือใช้ที่มีเพื่อให้นำกลับมาใช้ ให้เกิดประโยชน์ได้อีก

- ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ทิ้งขว้าง นำสิ่งที่มีอยู่ไปใช้เท่าที่จำเป็นให้เกิดประโยชน์ในทุกๆ ส่วนและไม่ทิ้งขว้างไปโดยเปล่าประโยชน์

- ดูแลรักษาให้คงสภาพ ดูแลรักษาส่งของเครื่องใช้ที่มีอยู่ให้คงสภาพสมบูรณ์ เพื่อการใช้งานที่ยาวนานสูงสุด

2. ความหมายของคำตามพจนานุกรม

ขยัน หมายถึง การทำงานอย่างแข็งขัน ไม่ปล่อยปละละเลยหรือประพาดติ เป็นปรกติสม่ำเสมอ (ราชบัณฑิตยสถาน 2546: 166)

อดทน หมายถึง บึกบึน อดใจ (ราชบัณฑิตยสถาน 2546: 1322)

ประหยัด หมายถึง ใช้จ่ายแต่พอควรกับฐานะ (ราชบัณฑิตยสถาน 2546: 667)

อดออม หมายถึง ประหยัด ถนอม (ราชบัณฑิตยสถาน 2546: 1322)

3. วิเคราะห์ความหมายของคำ

คำว่า ขยัน นั้นน่าจะมีลักษณะเด่น 2 ประการ คือ

1. ตั้งใจ กระตือรือร้นที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อย่างมุ่งมั่น อาสาทำหรือทำทันที

2. การกระทำดังกล่าวนั้นมีความคงที่ สม่ำเสมอหรืออย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ นิยามของคำว่า ขยัน มีความเป็นไปได้สูงที่จะมีความคาบเกี่ยวกับคำว่า

ความมุ่งมั่น ความเอาใจจริงเอาใจและความรับผิดชอบ

คำว่า อดทน นั้นจะแยกออกได้เป็น 2 ส่วนย่อย คือ

1. ความอดทนที่มีต่องานที่ทำ กล่าวคือ ทำงานหนึ่งๆ อย่างต่อเนื่องหรือเป็นเวลายาวนาน โดยไม่เบื่อหน่าย ไม่ท้อถอย ไม่ขอให้คนอื่นช่วยหากยังอยู่ในสภาพที่ตนเองยังคงทำได้ โดยจะมีลักษณะของการเน้นหนักไปในทางของการอดทนที่ต้องใช้ความแข็งแรงทางกาย เป็นหลัก

2. ความอดทนทางจิตหรืออารมณ์ที่มีต่องานที่ทำ ซึ่งเกิดจากการใช้ถ้อยคำทางลบของบุคคลอื่น

ประหยัดและอดออม

คำว่า ประหยัดและอดอมนั้น ได้รับการจัดให้มีความหมายใกล้เคียงกันมากหากจะพิจารณาในรายละเอียด คำ 2 คำนี้น่าจะมีความหมายต่างกันเล็กน้อย คือ

การประหยัด จะเน้นตรงการใช้สิ่งของหรือสิ่งอื่นใด โดยใช้ไปเท่าที่จำเป็นต้องใช้

การอดออม จะเน้นตรง เก็บไว้บางส่วน (ทั้งที่จะใช้ให้หมดไปเลยในภาวะปัจจุบันก็ได้) เพื่อว่าในวันข้างหน้าจะได้นำส่วนนี้มาใช้

4. ความหมายเพิ่มเติม

คำทั้ง 4 คำนี้ เท่าที่มีการค้นคว้าได้จากเอกสาร การกล่าวถึงความหมายและให้นิยาม ในรายละเอียดต่างกันไปได้อย่าง ในที่นี้จึงขอขยายความของคำเหล่านี้ออกไปอีกส่วนหนึ่ง ซึ่ง นิยามที่ได้ศึกษารวบรวมไว้ในหัวข้อ4 นี้ จะเป็นประโยชน์ในการจัดทำข้อเสนอแนะในการจัดการ เรียนการสอน ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในบทที่ 3 สารของนิยามที่ประมวลได้ในที่นี้มีดังต่อไปนี้

มิลินทร์ สำเภางเงิน (2524:11) นิยามความหมายของคำว่า ขยันหมั่นเพียรไว้ว่า หมายถึงพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกโดยการทำการบ้านและงานสม่ำเสมอ ตั้งใจเรียนด้วยความ เอาใจใส่ ช่วยผู้ปกครองทำงานบ้าน ทำงานอดิเรกเมื่อมีเวลาว่าง ตั้งใจทำงานที่มอบหมายให้ มีความกระตือรือร้นในการเรียนและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

ชม ภูมิภาค (2525:1) ให้นิยามคำว่า ความขยันหมั่นเพียรนั้น หมายถึงความขยัน ขันแข็งเองงานเอาการ มีความพยายาม มีความอดทนบากบั่นมั่นคงมาที่ถอดความขยันหมั่นเพียร นั้นประกอบด้วยลักษณะย่อย 3 ประการ ประการแรกคือ ความขยันขันแข็ง ทำอะไรรวดเร็ว จริงจังไม่ชักช้าเนิบนาบ ประการที่สอง คือความพยายาม นั้นหมายความว่า งานนั้นต้องกระทำ ด้วยความเหนื่อย ด้วยความลำบาก แต่ก็พยายามทำให้ได้ ประการที่สาม หมายถึง เกี่ยวข้องกับ เวลา และความผิดพลาด ความล้มเหลว แม้ว่าจะเสียเวลา แม้จะพบกับความล้มเหลวบ้างก็ไม่ ท้อถอย พยายามหาทางแก้ไขให้เป็นผลสำเร็จให้ได้

นิตา ค่านวิริยะกุล (2527:8) ได้จัดความขยันหมั่นเพียรเป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรม เรียกว่า “จริยธรรมด้านความขยันหมั่นเพียร” โดยให้นิยามว่า ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง ความ พยายามอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จในงานที่ทำและทำด้วยความระมัดระวัง เอาใจใส่ อุตสาหะ โดยแบ่งจริยธรรมด้านความขยันหมั่นเพียรออกเป็น 4 ด้านย่อยคือ ความขยันหมั่นเพียร ในการศึกษาเล่าเรียน ความขยันหมั่นเพียรในด้านการปฏิบัติงานของตนเอง ความขยันหมั่นเพียร ในการช่วยเหลืองานของครอบครัว และความขยันหมั่นเพียรในกิจกรรมของโรงเรียน

ศสุวรรณ เทศศรีเมือง(2535:6) ให้นิยามศัพท์เฉพาะในงานวิทยานิพนธ์ซึ่งได้ ดำเนินการว่า ความขยันหมั่นเพียรในการเรียน หมายถึง การกระทำของนักเรียนที่แสดงถึงความ สนใจ ตั้งใจ เอาใจใส่ต่อการเรียนการสอน มีความพยายามทำงานและร่วมกิจกรรมที่ครูกำหนด ขณะที่มีการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย โดยแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้ชัดเจน ซึ่งแบ่ง ออกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความขยันหมั่นเพียรในการเรียนขณะที่ครูสอน ได้แก่
 - เข้าชั้นเรียนตรงเวลา
 - ตั้งใจฟังครูอธิบาย ไม่เล่น ไม่คุย ไม่เห่อลอย ไม่เหย่เพื่อน
 - แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทเรียน
 - ถามคำถามที่ครูเกี่ยวกับบทเรียน

- ตอบคำถามครูเกี่ยวกับบทเรียน
- 2. ความขยันหมั่นเพียรในการเรียนขณะที่ครูให้งานทำ ได้แก่
 - ทำงานที่ครูมอบหมายเสร็จทันเวลา
 - กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมที่ ครูมอบหมาย

ในชุดการสอนการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมพื้นฐานความขยันหมั่นเพียรได้ให้คำนิยามไว้ดังนี้ (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา 2529)

ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การทำงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริตอย่างกระตือรือร้น และตั้งใจจริงให้สำเร็จด้วยความมานะอดทน และได้แยกความขยันหมั่นเพียรออกเป็น 3 ส่วนย่อย คือ

1. ความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนมีความรักความตั้งใจมุ่งมั่นในการศึกษาเล่าเรียน ไม่ย่อท้อแม้บางครั้งบทเรียนนั้นจะยาก หรือมีอุปสรรคต่างๆ บางอย่าง ก็มานะทำงานกระทั่งสำเร็จ เมื่อมีเวลาว่างก็ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียนของตนโดยการอ่านหนังสือศึกษาค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่างๆเพิ่มเติม ทบทวนบทเรียนไปทุกวันและเตรียมตัวศึกษาบทเรียนมาล่วงหน้าทุกครั้ง เมื่อมีปัญหาหรือข้อสงสัยด้านการเรียน ก็พยายามศึกษา

2. หาความรู้ด้วยวิธีการที่ถูกต้อง เพื่อคลี่คลายปัญหาของตนอยู่เสมอ ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติงานของตน หมายถึง การที่นักเรียนมีความตั้งใจที่จะทำงานศึกษางานฝึกฝนตนให้มีความสามารถ ความชำนาญในงานที่เกี่ยวข้องกับตนเองในด้านอาหาร (เช่น พยายามฝึกหัดปรุงอาหารรับประทานเอง ฯลฯ) ที่อยู่อาศัย(เช่น พยายามซ่อมแซม ัดแปลง และซักรีดอยู่เสมอ) ใช้เวลาว่างศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในงานดังกล่าวอยู่เสมอ และคิดสร้างสรรค์งานอันเป็นประโยชน์ต่อตนเอง

3. ความขยันหมั่นเพียรในงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือชุมชน หมายถึง การที่นักเรียนมีความรักความตั้งใจร่วมทำงานสุจริต และเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีความกระตือรือร้นที่จะทำงานดังกล่าวมาร่วมงานทุกครั้งด้วยความเต็มใจและปรารถนาดี ไม่เลื่องงานหรือรังเกียจงานโดยยึดถือวัตถุ (เงิน สถานที่ ฯลฯ) หรือตัวบุคคล พยายามคิด ศึกษา และสร้างสรรค์งานที่ส่งผลประโยชน์ต่อสังคมหรือชุมชนอยู่เสมอ

แปลก สานธิรักษ์(อ้างถึงในวิจิต อิศระวิริยะกุล2527: 11-13) ได้กล่าวถึง การประหยัดโดยใช้คำว่า“มัธยัสถ์” ไว้ว่า หมายถึง การประหยัดในการใช้จ่าย ใช้จ่ายอย่างปานกลาง พอให้ความสุขตามความจำเป็นของชีวิต และมีความหมายตรงข้ามกับความสุรุ่ยสุร่ายซึ่งหมายถึงการใช้จ่ายอย่างไม่นึกถึงหน้าถึงหลัง ฟุ่มเฟือยตามความพอใจ จนลืมหูลืมชานะ และถือว่าเงินทองเป็นของหมดเปลือง เมื่อหมดแล้วก็ทำให้เกิดความลำบากต้องเป็นหนี้เป็นสินคนอื่น ส่วนคนมัธยัสถ์และคนประหยัดนั้น ย่อมใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล รู้จักประมาณว่าต้องใช้จ่ายอะไรบ้าง รู้ว่าสิ่งใดควรเสีย

สิ่งใดไม่ควรเสียเงินรายได้ที่หามาเมื่อเหลือจากการใช้จ่ายก็เก็บไว้เป็นทุนรอนต่อไป โดยพิจารณาแต่เฉพาะการลงทุนที่เหมาะสมมั่นคง

ตำรอง เพ็งหนุ ได้แบ่งประเภทของการประหยัดออกเป็นประเภทต่างๆดังนี้

1. การประหยัดทรัพย์ หมายถึงการรู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินเงินทองที่มีอยู่ หรือที่หาได้ในทางที่เหมาะสม และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวอย่างแท้จริงตามความจำเป็น
2. การประหยัดเวลา หมายถึงการรู้จักคุณค่าของเวลา และใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมให้มากที่สุด โดยไม่ปล่อยให้เวลาเสียไปโดยเปล่าประโยชน์
3. การประหยัดทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึงการรู้จักประโยชน์และคุณค่าของทรัพยากรต่างๆ เช่น ดิน น้ำ อากาศ ธาตุ ดินไม้ ฯลฯ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติโดยสามารถใช้อย่างประหยัดในทรัพยากรเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ต่อตนเองและสังคม

การประหยัดในแต่ละประเภท สามารถปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้ดังนี้

1. การประหยัดทรัพย์
 - แบ่งทรัพย์ออกเป็นสัดส่วน ใช้ตามสัดส่วนให้พอดี
 - เลือกซื้อหาสิ่งของหรือเครื่องใช้ตามควรแก่ฐานะ
 - งดการใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็นต่าง ๆ
 - ไม่เที่ยวเตร่ในสถานที่เร่รุ่มต่าง ๆ
 - ละทิ้งค่านิยมที่ไม่ดี เช่น ใช้จ่ายราคาแพง ๆ การนิยมใช้ของมาจากต่างประเทศ และของฟุ่มเฟือยต่าง ๆ
2. การประหยัดเวลา
 - รู้จักแบ่งเวลาให้เป็นสัดส่วนและใช้เวลาให้ถูกทาง
 - พยายามใช้เวลาให้เป็นประโยชน์มากที่สุด
 - ไม่ทำให้คนอื่นเสียเวลาเพราะตัวเราเป็นต้นเหตุ เช่น การผิคนัด
3. การประหยัดทรัพยากรธรรมชาติ
 - ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า
 - ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าเท่าที่จำเป็น โดยให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
 - ไม่ทำลายทรัพยากรให้เสียหายหรือเสื่อมค่าโดยไม่มีเหตุอันควร
 - ต้องถือว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคม และเป็นของส่วนรวม

การทำลายทรัพยากรถือเป็นการทำลายทรัพย์สินของสังคม

 - ควรหาทางเพิ่มหรือสร้างทรัพยากรขึ้นทดแทนส่วนที่ต้องเสียหายหรือถูกทำลายไป

ในโครงการสอนเรื่องการประหยัดของ วิจิต อิศระวิริยะกุล (2527:117-118) ซึ่งใช้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 ได้กำหนดเนื้อหาการประหยัดไว้ดังนี้

1. การประหยัด หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินทรัพยากรที่พึงสงวนไว้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมถึงการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสมกับสภาพฐานะความเป็นอยู่แห่งตนด้วย เราควรจะประหยัดในเรื่องต่อไปนี้ คือ

ประหยัดทรัพย์ หมายถึง การรู้จักจัดสัดส่วนรายได้ของตนตามความจำเป็น รู้จักเลือกซื้อสิ่งของที่สามารถใช้อย่างคุ้มค่ามากที่สุดไม่ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย เลือกรู้จักจ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น

ประหยัดเวลา หมายถึง การรู้จักคุณค่าของเวลา แต่ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนและสังคมให้มากที่สุด โดยไม่ปล่อยให้เวลาผ่านไปโดยไร้ประโยชน์

ประหยัดเวลาทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การรู้จักประโยชน์และคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ เช่น ดิน น้ำ อากาศ ต้นไม้ ฯลฯ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ โดยสามารถนำทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าต่อตนเองและสังคม

2. ประโยชน์และความสำคัญของการประหยัด

- ทำให้ตั้งตัวได้ มีฐานะมั่นคง
- ทำให้ครอบครัวมั่นคง ไม่เดือดร้อน
- ทำให้เป็นคนมีระเบียบในการดำเนินชีวิต
- ทำให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองและเศรษฐกิจของชาติมีความมั่นคง

การประหยัดเป็นคุณธรรมที่สำคัญอันหนึ่งมนสังคมของชนชาติที่ถือว่าเป็น“อารยชน” เพราะถ้าประชาชนในชาติรู้จักการใช้จ่ายทรัพย์ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ สังคมและประเทศชาติ นั้นจะมีเศรษฐกิจดี มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง

ในเอกสารชุดสอนการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมพื้นฐานการประหยัดและออม (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา : 2529) ได้นิยามคำว่า ประหยัดและออมไว้ดังนี้

การประหยัดและออม หมายถึง การรู้จักออมทรัพย์สิน เวลา ทรัพยากร ทั้งส่วนตนและสังคมตามความจำเป็นให้เกิดประโยชน์ และคุ้มค่าที่สุด รวมทั้งการรู้จักดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพฐานะความเป็นอยู่ส่วนตนและสังคม โดยแบ่งการประหยัดออกเป็น 3 ส่วนย่อย คือ

การประหยัดเวลา หมายถึง การที่นักเรียนรู้จักวางแผนใช้เวลาของตนและใช้เวลาให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด ในเรื่องการใช้เวลาเดินทางไปโรงเรียนและเดินทางกลับบ้านการใช้เวลาในการศึกษาเล่าเรียน ทำแบบฝึกหัดทบทวนบทเรียน และหาความรู้เพิ่มเติมการใช้เวลาทำธุรกิจส่วนตัว การใช้เวลาในการนอน การพักผ่อน การทำงานอดิเรก การใช้เวลาว่างในการช่วยเหลืองานบ้าน ชุมชน และสังคม

ประหยัดเงิน หมายถึง การที่นักเรียนรู้จักวางแผนการใช้จ่ายเงิน ใช้เงินให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด เหมาะสมกับรายรับ และมีการเก็บออมยับยั้งความต้องการของตนอันมีผลทำให้ใช้เงินอยู่ในขอบเขตที่พอเหมาะพอสมควร ตัดสินใจใช้เงินโดยคำนึงถึงประโยชน์ความคุ้มค่า ความจำเป็นของตนเองอย่างรอบคอบ ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวจนเกินไป

การประหยัดในด้านสิ่งของเครื่องใช้ หมายถึง การที่นักเรียนรู้จักใช้เครื่องใช้สิ่งของเครื่องใช้ทั้งของตนเองและส่วนรวมให้ได้ประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด รักษา ซ่อมแซม สิ่งของเครื่องใช้ของตนเองและส่วนรวมให้ใช้งานได้อยู่เสมอ ไม่ใช้จ่ายสิ่งของเครื่องใช้อย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นด้วยความเคยชินหรือความสะดวกสบายของตน ให้ความร่วมมือในการประหยัดไฟฟ้า และน้ำประปาของส่วนรวม

การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมหรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุขประกอบอาชีพที่สุจริต ตลอดจนมีพื้นฐานความรู้ในการศึกษาต่อขั้นสูงและให้สถานศึกษาจัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้เยาวชนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสถานศึกษาจะบรรลุผลได้ดังนี้ ต้องอาศัยการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย

การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์สามารถพัฒนาโดย นำพฤติกรรมบ่งชี้ หรือพฤติกรรมแสดงออกที่วิเคราะห์ไว้เข้าไป บูรณาการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและ โครงการพิเศษต่างๆ ที่สถานศึกษาจัดทำขึ้น

กรอบการจัดการเรียนรู้เพื่อบูรณาการคุณลักษณะอันพึงประสงค์

คุณลักษณะอัน พึงประสงค์และตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้	การบูรณาการ		
		กลุ่ม สาระ	กิจกรรม พัฒนา ผู้เรียน	โครงการ พิเศษ
1. ความมีวินัย				
1.1 ตรงต่อเวลา	1.1.1 เข้าเรียนทันเวลา 1.1.2 ทำงานเสร็จทันเวลา 1.1.3 ไปพบผู้อื่นทันตามเวลานัดหมาย ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓	✓
1.2 ปฏิบัติงานตามหน้าที่ ของตนเองและยอมรับผล การกระทำของตนเอง	1.2.1 ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ 1.2.2 ปฏิบัติตนเป็นคนดีด้วยจิตสำนึก 1.2.3 ยอมรับผิดในการกระทำของตนเองและมีการแก้ไข ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓
1.3 ปฏิบัติตนตาม กฎเกณฑ์ของโรงเรียน	1.3.1 แต่งกายถูกต้องตามระเบียบโรงเรียน 1.3.2 มาโรงเรียนทันเวลา 1.3.3 เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓
1.4 ทำกิจวัตรของตนเอง ตามกำหนดเวลา	1.4.1 ตื่นนอนเองโดยไม่ต้องปลุก 1.4.2 เก็บสิ่งของให้เป็นที่เป็นทาง 1.4.3 ทบทวนบทเรียนเองโดยไม่มีใครบังคับ ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓
1.5 เคารพสิทธิผู้อื่น	1.5.1 เปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น 1.5.2 เป็นผู้ฟังที่ดี 1.5.3 แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	
2. ความซื่อสัตย์				
2.1 ทำการบ้านด้วย ตนเอง	2.1.1 ทำการบ้านโดยใช้ความพยายามในการค้นคว้าหา ข้อมูลจากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ 2.1.2 ทำการบ้านโดยไม่ดูเฉลย 2.1.3 ทำการบ้านด้วยตนเอง ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	
2.2 ปฏิบัติตนเป็นคนพูดจริง ทำจริง	2.2.1 รักษาความลับสัญญา 2.2.2 ไม่หลอกลวงผู้อื่น 2.2.3 ปฏิบัติตามคำพูด ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	

คุณลักษณะอันพึงประสงค์และตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้	การบูรณาการ		
		กลุ่มสาระ	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	โครงการพิเศษ
2.3 ปฏิบัติตนเป็น ผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต	2.3.1 เลือกคบคนที่เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต 2.3.2 นิยมยกย่องผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต 2.3.3 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านความซื่อสัตย์สุจริต ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	
2.4 ไม่รับทรัพย์สิน จากผู้อื่น	2.4.1 เบิกเงินค่าใช้จ่ายส่วนตัวจากพ่อ แม่ ผู้ปกครองตามความจำเป็น 2.4.2 ไม่บังคับข่มขู่ เอาเงินหรือทรัพย์สินจากผู้อื่น 2.4.3 ไม่เบียดบังเงินหรือทรัพย์สินของผู้อื่น ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	
2.5 ไม่ลักขโมย	2.5.1 ไม่ลักขโมยเงินหรือสิ่งของของบุคคลอื่น 2.5.2 ไม่ลักขโมยเงินหรือสิ่งของ ของพ่อ แม่ ผู้ปกครอง 2.5.3 ไม่ลักขโมยสิ่งของที่เป็นสาธารณสมบัติ ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	
3. ความประหยัด 3.1 ใช้ทรัพย์สินของ ตนเองอย่างคุ้มค่า	3.1.1 ใช้เงินอย่างประหยัด 3.1.2 ใช้เสื้อผ้าอย่างประหยัด 3.1.3 ใช้สิ่งของอย่างประหยัด ฯลฯ			✓ ✓ ✓
3.2 ใช้ทรัพย์สินของ ส่วนรวมอย่างคุ้มค่า	3.2.1 มีส่วนร่วมในการดูแลและรักษาทรัพย์สินของโรงเรียน 3.2.2 มีส่วนร่วมในการดูแลและรักษาทรัพย์สินของชุมชน 3.2.3 เก็บรักษาอุปกรณ์และทรัพย์สินของโรงเรียน ฯลฯ			✓ ✓ ✓
3.3 ใช้เวลาว่างให้เกิด ประโยชน์	3.3.1 ใช้เวลาว่างช่วยทำกิจกรรมของโรงเรียน 3.3.2 ใช้เวลาว่างทำงานอดิเรกที่ชอบและสนใจ 3.3.3 ใช้เวลาว่างในการหารายได้เพื่อแบ่งเบาภาระของครอบครัว ฯลฯ		✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓
3.4 ใช้น้ำและไฟฟ้าอย่าง คุ้มค่า	3.4.1 ปิดไฟเมื่อเลิกใช้ทุกครั้ง 3.4.2 ปิดน้ำเมื่อเลิกใช้ทุกครั้ง		✓ ✓	✓ ✓

คุณลักษณะอันพึงประสงค์และตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้	การบูรณาการ		
		กลุ่มสาระ	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	โครงการพิเศษ
3.5 ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า	3.4.3 ใช้อุปกรณ์ตามข้อแนะนำเรื่องการประหยัดไฟฟ้า ฯลฯ		✓	✓
	3.5.1 นำสิ่งของที่ใช้แล้วมาใช้ซ้ำ		✓	✓
	3.5.2 คัดแปลงปรับปรุงสิ่งของเครื่องใช้		✓	✓
	3.5.3 เก็บรวบรวมวัสดุสิ่งของที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ ฯลฯ		✓	✓
4. ความเมตตา กรุณา				
4.1 แสดงความมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่นด้วยความเต็มใจ	4.1.1 ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ	✓	✓	✓
	4.1.2 อาสาทำธุระช่วยครูอาจารย์	✓	✓	✓
	4.1.3 แบ่งปันให้เพื่อนใช้สิ่งของ ของตนเอง ฯลฯ	✓	✓	✓
4.2 แสดงอาการทางกาย วาจาต่อผู้อื่นอย่างนุ่มนวล	4.2.1 ให้อภัยผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาด		✓	✓
	4.2.2 ใช้กิริยา วาจาต่อผู้อื่นอย่างสุภาพ นุ่มนวล		✓	✓
	4.2.3 รับฟังปัญหาและเป็นที่ปรึกษาของเพื่อนอย่างเต็มใจ ฯลฯ		✓	✓
4.3 ไม่เอาเปรียบผู้อื่น	4.3.1 ให้ความร่วมมือในการทำงานกลุ่มหรืองานส่วนรวม		✓	✓
	4.3.2 ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน		✓	✓
	4.3.3 ไม่สนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลเอาเปรียบผู้อื่น ฯลฯ		✓	✓
4.4 ร่วมบริจาคทรัพย์สินเพื่อส่วนรวม	4.4.1 ร่วมบริจาคทรัพย์สินในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนหรือสาธารณะ		✓	✓
	4.4.2 บริจาคทรัพย์สินให้ผู้ประสบภัย		✓	✓
	4.4.3 ช่วยรณรงค์ในการหาทุนช่วยเหลือผู้เดือดร้อน ฯลฯ		✓	✓
4.5 เสียสละเวลาปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม	4.5.1 ร่วมกิจกรรมพัฒนาโรงเรียน		✓	
	4.5.2 ร่วมรณรงค์ต่อต้านภัยสังคม เช่น รณรงค์ต่อต้านยาเสพติด		✓	
	4.5.3 ชักชวนผู้อื่นบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ฯลฯ	✓	✓	
5. ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน				

คุณลักษณะอันพึงประสงค์และตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้	การบูรณาการ		
		กลุ่มสาระ	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	โครงการพิเศษ
5.1 กระตือรือร้นตั้งใจ มุ่งมั่นในการเรียน	5.1.1 สนใจร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน 5.1.2 ไม่ปล่อยงานให้ค้างคั่งและทำงานเต็มความสามารถ 5.1.3 แสวงหาความรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓
5.2 ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการแสวงหาความรู้	5.2.1 เข้าห้องสมุดเมื่อมีเวลาว่าง 5.2.2 เลือกรับหนังสือและเลือกสื่อที่มีคุณค่า 5.2.3 สนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓
5.3 สืบค้นข้อมูลจากแหล่งการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน	5.3.1 สืบค้นข้อมูลจากหนังสือ เอกสารสิ่งพิมพ์ทั้งในโรงเรียนและที่อื่น 5.3.2 สืบค้นข้อมูลจากข่าวสารสื่อเทคโนโลยีและอื่นๆ 5.3.3 สืบค้นข้อมูลจากวิทยากรภายนอกโรงเรียนและแหล่งข้อมูลในชุมชน ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓
5.4 จัดบันทึกสรุปความรู้และประสบการณ์	5.4.1 จัดบันทึกอย่างเป็นระบบ 5.4.2 บันทึกและจัดทำเป็นรายงาน 5.4.3 บันทึกด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓	✓
5.5 ถ่ายทอดเผยแพร่องค์ความรู้	5.5.1 ร่วมจัดนิทรรศการ 5.5.2 จัดพิมพ์เอกสารแผ่นพับ 5.5.3 ร่วมจัดทำบทพูดเพื่อออกอากาศเสียงตามสาย ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓	✓
6. ความกตัญญูต่เวที				
6.1 อาสาช่วยงานพ่อแม่หรือผู้ปกครอง	6.1.1 ช่วยล้างจาน 6.1.2 ช่วยเก็บกวาดเช็ดถูบ้าน 6.1.3 ช่วยเก็บที่นอนของพ่อแม่ให้เป็นระเบียบ ฯลฯ	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	
6.2 อาสาช่วยเหลืองานครูอาจารย์	6.2.1 ช่วยเหลือครู อาจารย์เมื่อครูขอร้อง 6.2.2 อาสาช่วยเหลือของให้ครู อาจารย์	✓ ✓	✓ ✓	

คุณลักษณะอันพึงประสงค์และตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้	การบูรณาการ			
		กลุ่มสาระ	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	โครงการพิเศษ	
6.3 แสดงความนับถือยกย่องผู้มีพระคุณ	6.2.3 อาสาช่วยครูตักแตงชั้นเรียน ฯลฯ	✓	✓		
	6.3.1 พுகทักทายด้วยคำบนอบต่อผู้มีพระคุณ	✓	✓		
	6.3.2 แสดงความเคารพเมื่อพบเห็น	✓	✓		
	6.3.3 กล่าวคำขอบคุณเมื่อได้รับสิ่งของจากผู้ให้ ฯลฯ	✓	✓		
	6.4 รักษาเกียรติและนำชื่อเสียงมาสู่ครอบครัว	6.4.1 ตั้งใจเรียนจนได้รับคำยกย่อง	✓		
		6.4.2 ประพฤติตนเป็นคนดี รักษาชื่อเสียงส่วนตัวมีความเป็นสุภาพบุรุษ	✓		
		6.4.3 หลีกเลี่ยงการปฏิบัติตนในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ครอบครัว ฯลฯ	✓		
	6.5 ปฏิบัติตนให้ผู้มีพระคุณสุขใจ อิ่มใจ	6.5.1 พาผู้มีพระคุณ ไปออกกำลังกายสม่ำเสมอ	✓		
		6.5.2 ดูแลให้รับประทานอาหารเป็นเวลา	✓		
		6.5.3 ไม่คบเพื่อนเกเรหรือชักจูงไปในทางที่ไม่ดี ฯลฯ	✓		
	7. ความอดทนอดกลั้น				
	7.1 มีความอดทนในการเรียนและการทำงาน	7.1.1 มีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน	✓		✓
		7.1.2 ไม่บ่นเมื่อได้รับงานหนัก	✓		✓
		7.1.3 ไม่เกียจงาน พยายามทำงานจนเสร็จ ฯลฯ	✓		✓
	7.2 ควบคุมอารมณ์ให้ได้รับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ของคนอื่น	7.2.1 รับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ของคนอื่น และชี้แจงด้วยความสงบ	✓		✓
7.2.2 พுகหรือแสดงออกต่อหน้าชุมชนได้		✓		✓	
7.2.3 มีสติเมื่อพบเหตุการณ์ที่ไม่ได้คาดการณ์ล่วงหน้า ฯลฯ			✓	✓	
7.3 ควบคุมกิริยาในสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์	7.3.1 ไม่ตื่นเต้นตกใจกลัวในสถานการณ์ที่คับขัน		✓	✓	
	7.3.2 ไม่แสดงอาการต่อต้านเมื่อถูกลงโทษ		✓	✓	
	7.3.3 ไม่แสดงอาการโทศร่ ้ทนกินไปเมื่อได้รับความเสียใจ ฯลฯ		✓	✓	
7.4 พยายามต่อสู้อุปสรรคจนประสบผลสำเร็จ	7.4.1 มีเทคนิควิธีการทำงานจนสำเร็จ	✓		✓	
	7.4.2 ปรึกษาผู้รู้เมื่อมีปัญหาในการทำงาน	✓		✓	

คุณลักษณะอันพึงประสงค์และตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้	การบูรณาการ		
		กลุ่มสาระ	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	โครงการพิเศษ
7.5 หนักแน่นไม่หวั่นไหว	7.4.3 ใช้กระบวนการกลุ่มในการทำงาน ฯลฯ	✓		✓
	7.5.1 ไม่แสดงความไม่พอใจ เมื่อถูกตำหนิ	✓	✓	✓
	7.5.2 ไม่แสดงอาการโกรธ เมื่อถูกกล่าวร้าย	✓	✓	✓
	7.5.3 ไม่เอะอะโวยวายเมื่อไม่พอใจ ฯลฯ	✓	✓	✓
8. ภูมิใจในความเป็นไทย				
8.1 ใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง	8.1.1 ออกเสียงสระ พยัญชนะ ได้ถูกต้องชัดเจน	✓	✓	✓
	8.1.2 เขียนได้ถูกต้องตามหลักภาษา	✓	✓	✓
	8.1.3 ใช้คำพูดได้เหมาะสมกับกาลเทศะ และสถานภาพของบุคคล	✓	✓	✓
8.2 ใช้สินค้าไทยและนำภูมิปัญญาไทยมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน	8.2.1 ใช้สินค้าพื้นบ้านในท้องถิ่น	✓	✓	✓
	8.2.2 ใช้สารสภักดิ์ธรรมชาติแทนสารเคมี	✓	✓	✓
	8.2.3 ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทย ฯลฯ	✓	✓	✓
8.3 อ่อนน้อมถ่อมตน และมีความเคารพผู้ใหญ่	8.3.1 ใช้คำสุภาพ	✓		
	8.3.2 แสดงกิริยาอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่	✓		
	8.3.3 รับฟังคำแนะนำของผู้ใหญ่ ฯลฯ	✓		
8.4 ร่วมกิจกรรมที่สำคัญที่เกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์	8.4.1 ยืนตรงเมื่อได้ยินเพลงชาติ	✓	✓	
	8.4.2 ร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา	✓	✓	
	8.4.3 ร่วมกิจกรรมถวายพระพรในโอกาสต่างๆ ฯลฯ	✓	✓	
8.5 มีส่วนร่วมในการเผยแพร่และอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม	8.5.1 ปฏิบัติตนตามมารยาทไทย	✓	✓	✓
	8.5.2 ร่วมงานประเพณีไทย	✓	✓	✓
	8.5.3 ทัศนศึกษาแหล่งโบราณคดี ฯลฯ	✓	✓	✓
9. อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม				
9.1 ร่วมกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	9.1.1 เป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	✓	✓	✓
	9.1.2 ร่วมกิจกรรมส่งเสริมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ			

คุณลักษณะอันพึงประสงค์และตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้	การบูรณาการ			
		กลุ่มสาระ	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	โครงการพิเศษ	
9.2 เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	และสิ่งแวดล้อม		✓	✓	
	9.1.3 ให้ความร่วมมือในการรณรงค์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		✓	✓	
	๑๓๑				
	9.2.1 เสนอโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม			✓	
	9.2.2 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		✓		
	9.2.3 ร่วมการประกวดคำขวัญและ หรือร่วมกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม			✓	
	๑๓๑				
	9.3 ปฏิบัติตนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	9.3.1 เป็นตัวอย่างที่ดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ		✓	
		9.3.2 ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่จำเป็นให้เกิดประโยชน์สูงสุด	✓	✓	
		9.3.3 ปฏิบัติตนตามกฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	✓	✓	
๑๓๑					
9.4 ชักชวนผู้อื่นเข้าร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	9.4.1 มีบทบาทในการรณรงค์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		✓		
	9.4.2 ชักชวนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติและเคารพกฎหมายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		✓		
	9.4.3 ให้ข้อคิดและเหตุผลตักเตือนผู้ละเมิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		✓		
	๑๓๑				
9.5 สนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	9.5.1 สนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยการแสดงความคิดเห็น		✓		
	9.5.2 สนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยการบริจาค			✓	
	9.5.3 สนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยแรงกาย			✓	
๑๓๑					

ทฤษฎี หลักการ แนวคิดกระบวนการพัฒนาจิตพิสัย

จากความคิดเห็นที่ผ่านการถกเถียงกันอย่างรอบคอบดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิด หลักการและทฤษฎีของคนไทยในการสร้างเสริมจิตพิสัย ดังนี้

ทฤษฎี	หลักการ	แนวคิด/แนวการพัฒนาจิตพิสัย
ทฤษฎีสังคมวิทยา :	การขัดเกลาทางสังคม (Socialization)	ทุกสถาบันในสังคมมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมทางสังคมตั้งแต่เล็กจนโต
ทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคม :	การเลียนแบบ (Imitation)	การเลียนแบบ คือการเรียนรู้ทางสังคมที่สำคัญที่สุดสำหรับเด็ก
	การสวมบทบาท (Role-Taking)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ช่วยให้เกิดความเห็นใจและเข้าใจผู้อื่น
	การสร้างทัศนคติ (Attitude)	การที่คนเรารู้ว่าสิ่งใดมีคุณประโยชน์แท้จริงย่อมพอใจและพร้อมที่จะกระทำและสามารถทำได้สำเร็จหาก : 1. สามารถควบคุมตนเองได้ 2. เชื่อในผลของการกระทำ

ทฤษฎี	หลักการ	แนวคิด/แนวการพัฒนา จิตพิสัย
ทฤษฎีจิตวิทยา พัฒนาการ :	บุคลิกภาพ (Personality)	ความรักความอบอุ่นและ ความอิสระเสรีได้รับ อย่างสม่ำเสมอมีผลต่อ ความสนใจใฝ่รู้
	ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity)	การให้โอกาสคิดและ ตัดสินใจอย่างอิสระ นำไปสู่การแก้ปัญหา อย่างสร้างสรรค์และมี ความเชื่อมั่น
ทฤษฎีจิตวิทยาการ เรียนรู้	การเสริมแรง (Reinforcement)	การให้กำลังใจ การได้รับ ข้อมูลย้อนกลับทำให้เกิด การเรียนรู้
	การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification)	การเสริมแรงอย่างมีหลัก ช่วยให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ ดีขึ้น
ทฤษฎีทางการรู้คิด :	การริเริ่มอย่างอิสระ (Child Initiated Activities)	การวางแผนปฏิบัติและ ทบทวนโดยให้เด็กริเริ่ม อย่างอิสระทำให้เด็ก ทำงานอย่างมีระบบและ มั่นใจ
ทฤษฎีทางจริยธรรม :	เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning)	การให้เหตุผลทาง จริยธรรมสามารถบ่ง บอกถึงระดับจริยธรรม และสามารถส่งเสริม จริยธรรมด้วยเหตุผลทาง จริยธรรม

ทฤษฎี	หลักการ	แนวคิด/แนวการพัฒนา
ทฤษฎีทางมนุษยนิยม :	การรู้จักตน (Self)	การรับรู้ในความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น ทำให้เกิดความเห็นใจและเข้าใจในผู้อื่น
	การกระจ่างค่านิยม (Value Clarification)	การยอมรับในความคิดเห็นที่มีความแตกต่างกัน ทำให้เข้าใจผู้อื่น
	กระบวนการกลุ่ม (Group Process)	การเรียนรู้และการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพจากกลุ่ม
ทฤษฎีนี้โอฮิวแมนนิสม์ :	จิตสำนึก-จิตใต้สำนึก (Consciousness-Subconsciousness)	การเข้าถึงแก่นแท้ของมนุษย์ที่ทำให้เราสามารถนำพลังมหาศาลมาใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุด เช่น สมาธิญาณหยั่งรู้ (Intuition)
	ความรักและสุนทรียะ (Loving Kindness)	ความรักความงามและเห็นคุณค่าของทุกสรรพสิ่งช่วยให้เราทะนุถนอมรักษาธรรมชาติแวดล้อมให้คงอยู่และมีความสุข

ทฤษฎี	หลักการ	แนวคิด/แนวการพัฒนา
ทฤษฎีพุทธศาสตร์ :	อิทธิบาทสี่	ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา คือ หลักที่จะ นำไปสู่ความสำเร็จ
	พรหมวิหารสี่	ความมีน้ำใจที่มี คุณประโยชน์ ต้องถึง พร้อมด้วยเมตตา กรุณา มูทิตา และอุเบกขา
	สังคหัตถุสี่	ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา คือน้ำใจที่ ทำให้คนเราอยู่ในสังคม อย่างมีความสุข
	โยนิโสมนสิการ	การคิดและการกระทำ โดยอยู่บนพื้นฐานของ เหตุผลช่วยให้เกิดการ กระทำหรือแก้ปัญหา อย่างมีประสิทธิภาพ
	ศีล สมาธิ ปัญญา	การพัฒนาคนมนุษย์ต้อง อาศัยความรู้อันเป็น เหตุผลเพื่อให้เกิดความ เต็มใจและศรัทธาอันจะ นำไปสู่การปฏิบัติ

แนวคิดทางจิตพิสัยที่อยู่บนพื้นฐานความสุขของชีวิต

1. ความสุขจากการอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อม

1.1 ธรรมชาติแวดล้อมมีความงดงามให้ความสุขสดชื่นและประโยชน์แก่เรา (คุณค่าของธรรมชาติแวดล้อม)

1.2 การเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อมอย่างมาก จึงควรแสวงหาทางแก้ปัญหาและรักษาธรรมชาติแวดล้อมโดยไม่ให้เทคโนโลยีมาทำลายธรรมชาติแวดล้อม (ความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์)

1.3 เราควรรักหวงแหน ห่วงใย และดูแลรักษาธรรมชาติแวดล้อมให้คงอยู่อย่างงดงาม (ความมีน้ำใจ)

1.4 เราควรมีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและความเป็นไทยอย่างเต็มความสามารถ (ความมีวินัย)

1.5 เรามีความสุขจากการพึ่งพาและบริโภคโดยคำนึงถึงประโยชน์ที่แท้จริง อาศัยเทคโนโลยีเป็นเพียงส่วนส่งเสริมชีวิตให้กลมกลืนกับวิถีชีวิตไทยและไม่กระทบกระเทือนธรรมชาติแวดล้อม (การบริโภคด้วยปัญญาในวิถีชีวิตไทย)

2. ความสุขอยู่อย่างกลมกลืนกับเพื่อนมนุษย์

2.1 เพื่อนคือผู้ให้ความรักความอบอุ่นและความสุขแก่เรา (คุณค่าของเพื่อนมนุษย์)

2.2 เราเรียนรู้จากผู้คนรอบข้างได้มากมาย และสามารถร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้แก่สังคมและธรรมชาติแวดล้อม (ความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์)

2.3 เรามีความสุขจากการช่วยเหลือ เอื้ออาทรและร่วมมือร่วมใจกัน (ความมีน้ำใจ)

2.4 เราสามารถร่วมกันจัดระบบและรับผิดชอบในการปฏิบัติตามระบบ กฎระเบียบหรือข้อตกลงเพื่อประโยชน์สุขของการอยู่ร่วมกัน (ความมีวินัย)

2.5 เรามีความสุขเมื่อสามารถสนับสนุนให้บุคคลรอบข้างรู้จักการบริโภคอย่างมีปัญญาเพื่อชีวิตที่มีความสุข (การบริโภคด้วยปัญญาในวิถีชีวิตไทย)

3. ความสุขจากการอยู่อย่างกลมกลืนกับกิจกรรมในชีวิต

3.1 การริเริ่มทำสิ่งต่างๆอย่างอิสระและมีความหมายทำให้คนเรามีความสุขสนุกกับงานและพากเพียรพยายามที่จะทำให้เกิดผลงานที่ดีและมีคุณภาพ (คุณค่าของกิจกรรมในชีวิต)

3.2 การเรียนรู้จากการทำกิจกรรมต่างๆอย่างอิสระทำให้มีความกระตือรือร้นที่จะคิดค้นและแสวงหาความรู้ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่ตนเอง เพื่อน และสังคม (ความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์)

3.3 เรามีความสุขจากการกระทำสิ่งต่างๆที่มีผลต่อผู้อื่นด้วยความเอื้ออาทร เพื่อช่วยให้อทุกคนและสังคมมีความสุข (ความมีน้ำใจ)

3.4 เราต้องรับผิดชอบในการทำกิจกรรมเพื่อสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ โดยไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น และความสงบสุขของสังคมและธรรมชาติแวดล้อม (ความมีวินัย)

3.5 เรามีความสุขเมื่อสามารถส่งเสริมให้บุคคลรอบข้างบริโภคอย่างมีปัญญาเพื่อชีวิตที่มีความสุข กระทำสิ่งต่างๆ โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่แท้จริงและคุณภาพชีวิต รวมทั้งความเป็นไทย (การบริโภคด้วยปัญญาในวิถีชีวิตไทย)

การปลูกฝังค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็กด้วยกิจกรรมการสอนตามหลักการเรียนรู้ ด้านจิตพิสัย

สภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศไทยถือเป็นบทเรียนสำคัญราคาแพง สำหรับคนไทยจำนวนมากที่มุ่งทำการใหญ่ โดยขาดพื้นฐานที่มั่นคงเพียงพอ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นที่ประจักษ์แก่ใจของคนไทยแล้วว่า ความเจริญเติบโตที่ยั่งยืนถาวรได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานที่มั่นคง อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศไทยจะประสบปัญหาวิกฤติเพียงใด แต่ด้วยพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีสายพระเนตรที่กว้างไกล แนวพระราชดำริของพระองค์เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้พระราชทานให้แก่เกษตรกรและพสกนิกรทั้งหลาย กำลังจะช่วยพลิกฟื้นประเทศไทยให้กลับคืนสู่สภาพที่ดี และควรจะดียิ่งขึ้นไปเรื่อยๆ หากประชาชนไทยทั้งหลายจะสำนึกและตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาตนเองให้มีค่านิยมในสิ่งที่ถูกต้องที่ควร

ทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจพอเพียง

ทฤษฎีใหม่แม้จะเป็นทฤษฎีทางเกษตรกรรมที่มุ่งช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยให้สามารถพึ่งพาตนเองในการประกอบอาชีพอย่างได้ผล เพียงพอที่จะเลี้ยงตัวรอดได้ในระดับประหยัดเป็นอย่างน้อย แต่เนื่องด้วยเป็นทฤษฎีนี้มีแนวคิดอันเป็นแก่นสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์แฝงอยู่มาก ทฤษฎีนี้จึงมีศักยภาพที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในศาสตร์หรือสาขาวิชาการแขนงอื่น ๆ นอกจากเกษตรกรรมได้ ทิศนา แขมมณี (2542 :66 – 68) เป็นผู้หนึ่งที่ได้วิเคราะห์หาแนวคิดต่าง ๆ ที่แฝง อยู่ในทฤษฎีใหม่และพบว่าแนวคิดหลักที่สำคัญ ๆ อยู่ 7 ประการ ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง
2. แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอิสระภาพ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
4. แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานและการแสวงหาความรู้
5. แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาตนเอง
6. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
7. แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎี

ทิสนา เขมมณี (2542: 69 -71) ได้นำแนวคิดทั้ง 7 ประการ มาประกอบกันเป็นกระบวนการพึ่งตนเองเพื่อการพัฒนาที่มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. การพึ่งตนเอง คือการที่บุคคลมีความรับผิดชอบในตนเอง รู้จักพึ่งพาตนเอง แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยไม่คอยแต่จะให้คนอื่นช่วย หรือคอยแต่จะรับความช่วยเหลือของผู้อื่น

2. การทำงานและแก้ไขปัญหาคือการลงมือปฏิบัติหรือกระทำการการต่าง ๆ ให้ประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งหวัง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยคุณสมบัติที่จำเป็นต่างๆ เช่น ความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย รวมทั้งทักษะการบริหารจัดการ การต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ และการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากนี้เมื่องานที่สามารถขยายไปสู่การรวมกลุ่ม ก็จำเป็นต้องมีทักษะการทำงานร่วมกันด้วย

3. การแสวงหาความรู้เพื่อใช้ในการทำงาน คือการศึกษาหาความรู้ที่จำเป็นต่อการทำงาน จากแหล่งความรู้ต่างๆ ซึ่งอาจเป็นบุคคล เอกสาร หรืออื่นๆ การทำงานโดยปราศจากความรู้หรือการมีความรู้แต่ไม่ลงมือทำ ย่อมให้ผลเช่น เดียวกัน คือการไม่ประสบความสำเร็จ ผู้ที่จะประสบความสำเร็จเกิดความก้าวหน้าในชีวิตการทำงาน ต้องอาศัยทั้งความรู้และการปฏิบัติควบคู่กันไป

4. การพัฒนาตนเองและคุณภาพชีวิตคือการหมั่นปรับปรุงและสิ่งทีตนเองกระทำให้ได้ผลดีขึ้น ซึ่งต้องอาศัยการรู้จักประเมินตนเอง ประเมินผลงาน ประเมินวิธีการทำงาน และการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมมาใช้ในการปรับปรุงข้อบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลให้การทำงานครั้งต่อไปได้ผลดีขึ้น และชีวิตก็จะพัฒนาก้าวหน้าต่อไป

แนวคิดดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่า การมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นต้องอาศัยคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น การรู้จักพึ่งตนเอง การรู้จักอยู่อย่างพอเพียง การทำงานด้วยความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย การมีทักษะการบริหารจัดการ การต่อสู้กับอุปสรรคการรู้จักแก้ปัญหา การรู้จักแสวงหาความรู้ การรู้จักนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการทำงาน การรู้จักการรวมกลุ่ม การทำงานร่วมกัน การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและการรู้จักพัฒนาตนเอง เป็นต้น คุณสมบัติเหล่านี้หากมีอยู่ในตัวผู้ใดแล้วย่อมทำให้ผู้นั้นมีความเจริญรุ่งเรือง คุณสมบัติดังกล่าวแม้จะฟังเหมือนเป็นเรื่องธรรมดาๆ แต่คงจะไม่มีใครปฏิเสธว่าเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็น หรือเป็นเรื่องง่าย ๆ ที่จะทำให้เกิดขึ้นได้ เพราะสิ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันเป็นหลักฐานประจักษ์ชัดอยู่แล้ว เรามีคนที่ขาดคุณสมบัติเหล่านี้ในสังคมเป็นจำนวนมาก เช่น คนเกียจคร้าน ขอบเลียงงาน ไม่อดทน ขอมแพ้ง่ายๆ ชอบสบายๆ ชอบรวยทางลัด เห่อเหิม ทะเยอทะยาน พวกวัตถุนิยม เห็นใครมีอะไรก็ต้องมีตาม โดยไม่รู้จักประมาณตน เป็นต้น ดังนั้นการปลูกฝังคุณสมบัติหรือค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้น จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับสังคมไทย และควรจะเริ่มปลูกฝังให้เด็กตั้งแต่ยังเล็กเพราะเด็กยังเป็นไม้อ่อนที่ดัดง่าย ซึ่งหากเราสามารถพัฒนาลักษณะนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้นกับเด็กได้ ก็สามารหวางได้ว่าประเทศจะได้ผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนซึ่งมีความสนใจในทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงจึงได้เกิดแนวคิดในการที่จะหาวิธีการปลูกฝังค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็กปฐมวัยและประถมศึกษา ซึ่งวิธีการที่น่าจะดีที่สุดในการปลูกฝังค่านิยม ก็คือ การที่ผู้ใหญ่ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก และมี

สิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เด็ก อย่างไรก็ตาม การคาดหวังที่จะให้เด็กได้รับสิ่งเร้าที่ติดตั้งกล่าว คงไม่สามารถเป็นไปได้เต็มที่ เพราะสังคมปัจจุบันมีแบบอย่างดังกล่าวน้อยลงเรื่อยๆ ดังนั้น จึงเป็นความจำเป็นที่ต้องนำกระบวนการทางการศึกษาเข้าไปช่วย ผู้เขียนมีความคิดว่า หลักการเรียนรู้ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ของบลูม (BLOOM 1956) เป็นแนวคิดหนึ่งที่มีศักยภาพในการที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของค่านิยมที่ต้องการปลูกฝังได้ดี

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยใช้หลักการเรียนรู้ ด้านจิตพิสัย (Affective Domain)

บลูม (BLOOM 1956) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ จุดมุ่งหมายทางด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) หรือด้านความรู้ความเข้าใจ จุดมุ่งหมายทางด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) หรือด้านการปฏิบัติ การกระทำ และจุดมุ่งหมายทางด้านจิตพิสัย (Affective Domain) หรือด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกและเจตคติ ทางด้านจิตพิสัย บลูม จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ระดับ ซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัยได้ ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใด ๆ ได้ บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสได้รับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้น ๆ ก่อน ดังนั้นหากเราต้องการจะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมใดๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการรับรู้และความสนใจในคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้นๆ

2. ขั้นการตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะได้ไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนาลักษณะนิสัย ดังนั้น ในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น

3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสดตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผลเป็นที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากเราสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้บุคคลนั้นได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมที่ต้องการก็จะช่วยให้บุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติ และเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป

4. ขั้นการจัดระบบ (Organizing) การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมใด ๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน จึงเป็นระเบียบหรือระบบในการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้น ๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้น ๆ ได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

5. ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization) บุคคลที่สามารถปฏิบัติตนตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยม ที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตน ซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางจิตพิสัย

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การที่จะปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมใดๆ ให้แก่บุคคลเพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นสามารถทำได้โดย (ทิศนา แจมมณี , 2542 : 19 – 20)

1. จัดสิ่งเร้าให้บุคคลนั้นได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่ต้องการปลูกฝัง
2. จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นได้มีการตอบสนองในเรื่องนั้นและเกิดความพึงพอใจ
3. ช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น โดยการช่วยให้เขาได้เห็นประโยชน์ ได้รับประโยชน์หรือเกิดความพึงพอใจในค่านิยมนั้น
4. ช่วยให้บุคคลนั้นมีโอกาสจัดระเบียบในการนำเรื่องนั้นไปใช้ในระบบชีวิตของตน

กิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตพิสัย

การพัฒนาจิตพิสัยของทุกระดับชั้นมีความเป็นเอกภาพในการจัดทำกิจกรรม กิจกรรมเหล่านี้ครูอาจารย์ทุกคนสามารถช่วยส่งเสริมได้โดยไม่ยาก ครูแต่ละวิชา แต่ละระดับชั้นมีการเน้นการจัดกิจกรรมแต่ละลักษณะแตกต่างกันตามลักษณะวิชาและระดับของนักเรียน

กิจกรรม 4 ลักษณะ เพื่อพัฒนาการจิตพิสัย มีดังนี้

1. ปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน หมายถึง การพัฒนาจิตพิสัยด้วยการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน มีความเป็นกัลยาณมิตร เช่น การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี การสร้างบรรยากาศที่อบอุ่น การให้กำลังใจด้วยการพูดหรือสีหน้าท่าทาง การให้คำแนะนำตักเตือนด้วยความรักและความหวังดี ความเป็นธรรม เป็นต้น กิจกรรมลักษณะนี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาจิตพิสัยและสติปัญญา ซึ่งจะส่งผลต่อบุคลิกภาพและการเรียนรู้ในทุกวิชา

2. กิจกรรมฝึกฝนหรือกิจกรรมสร้างทัศนคติ หมายถึง การจัดกิจกรรมโดยมุ่งเน้นการพัฒนาองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งของจิตพิสัยอย่างลึกซึ้งและต่อเนื่อง ด้วยการฝึกฝนซ้ำซ้ำทวนเพื่อให้เกิดทักษะ เช่น ความมีน้ำใจ ใช้หลักการพัฒนาจริยธรรม เช่น การสร้างทัศนคติ เหตุผลเชิงจริยธรรม และอาจใช้หลักจิตวิทยาประกอบเพื่อเสริมสร้างลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมแก่ผู้เรียน โดยเหมาะสมกับสภาวะของผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน (กิจกรรมลักษณะนี้นั้นมากในระดับมัธยมศึกษา)

สำหรับระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษา สามารถจัดแทรกเสริมในการเรียนการสอนรอบปกติ

3. กิจกรรมปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หมายถึง การจัดกิจกรรมขึ้นที่ต่อเนื่องจากกิจกรรมฝึกฝนสร้างทัศนคติ โดยเน้นการฝึกรายบุคคลเป็นส่วนใหญ่ ให้ผู้เรียนวางแผนโดยอิสระปฏิบัติงานตามแผน และมีการติดตามผลการปฏิบัติงานเพื่อประเมินกระบวนการและผลงานที่ได้รับกิจกรรมลักษณะนี้ มีความสำคัญต่อการทำงานอย่างมีระบบ รู้จักนำตนเองและฝึกการตัดสินใจและพัฒนาตนเอง

4. กิจกรรมพิเศษ หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นในช่วงเทศกาลต่างๆ โอกาสต่างๆ เพื่อฝึกการทำงานร่วมกัน นอกเหนือกิจกรรมการเรียนชั้นเรียน เช่น การทำกิจกรรมเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ งานวันโรงเรียนมักจะใช้เวลาออกการเรียน โดยอาจได้รับความร่วมมือในการเตรียมวางแผนงานในช่วงการเรียนวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มวิชาเสริมสร้างลักษณะนิสัย กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ วิชาภาษาไทย กิจกรรมเนตรนารี ลูกเสือ หรือพลศึกษา หรือเป็นกิจกรรมของชุมชนต่างๆ เป็นต้น ที่กล่าวมานี้เป็นลักษณะการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตพิสัย ทั้งนี้สัดส่วนของกิจกรรมแต่ละลักษณะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของจิตพิสัยและพัฒนาการของนักเรียนแต่ละวัย อนึ่งการจัดกิจกรรมอาจมีความหมายต่อนักเรียนยิ่งขึ้น หากโรงเรียนใดมีกลุ่มครูตั้งแต่ ๒-๓ คน ศรัทธาที่จะร่วมกันส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมที่มีคุณค่าและความหมายต่อตนเองอย่างแท้จริงด้วยการจัดกิจกรรมที่บูรณาการความรู้จากวิชาต่างๆ ขึ้นในบางช่วงเวลาตามแต่จะกำหนดขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของแต่ละโรงเรียน การจัดกิจกรรมดังกล่าวเป็นการเสริมกิจกรรมพิเศษตามปกติ โดยจัดขึ้นในโรงเรียน หรือในชุมชนตามความถนัดและความสนใจ ซึ่งจะเป็นหนทางไปสู่ความสำเร็จและความภาคภูมิใจในการทำงานต่อไป ทั้งนี้อาจต้องมีการปรับโครงสร้างของการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดความเป็นไปได้ ซึ่งไม่นอกเหนือวิสัยของการพัฒนาหลักสูตร

การปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นการพัฒนาคุณภาพของครูให้มีความสามารถในการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนตามมาตรฐานของหลักสูตร โดยให้บุคลากรทุกคนในโรงเรียนได้มีส่วนร่วม เป็นการปฏิบัติการอย่างเป็นระบบโดยอาศัยเครือข่ายต่างๆ รวมทั้งการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังด้วย

1. ความหมายของเครือข่าย

จากการศึกษาองค์ความรู้เรื่องเครือข่าย และความเป็นไปของเครือข่ายต่างๆ ตามสมควร ในที่นี้ ขอสรุปนิยามความหมายของเครือข่ายที่จะมีความสัมพันธ์ไปสู่ความเป็นเครือข่ายของการจัดการศึกษาโดยครอบคลุมคร่าวในสังคมไทย ดังนี้

เครือข่าย (Network) คือ ข่ายของความร่วมมืออย่างเป็นระบบ อันเกิดจากการรวมตัวกันของบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือสถาบันทางสังคมต่างๆ เพื่อการประสานเชื่อมโยง นำไปสู่การเพิ่มพลังสรรพปัจจัย และการบรรลุผลสำเร็จในเป้าหมายสูงสุดร่วมกัน

องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เครือข่ายไม่ใช่เป็นแค่เพียงการมารวมกันเฉยๆ แต่จะกลายเป็นการรวมที่สามารถสร้างมรรคผลแท้จริง เครือข่ายจะต้องประกอบด้วยความจริงจังของสิ่งต่อไปนี้

1 ความเข้มแข็งในบทบาทของสมาชิก ที่จะต้องร่วมคิด ร่วมสร้าง ร่วมลงมือเป็นผู้กระทำมากกว่าที่จะคอยเป็นแต่เพียงผู้รับบริการ

2 จุดมุ่งหมายที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในทางอุดมคติ ทัศนคติ และผลประโยชน์ กรณีที่เกิดมีความขัดแย้งแตกต่างก็สามารถแก้ไขได้ทันการณ์โดยไม่สูญเสียหลักการและจุดยืนไป

3 ระบบการบริหารจัดการเครือข่ายที่ดี ที่สามารถประสานทุกส่วนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในเรื่องการปฏิสัมพันธ์ ส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของสมาชิก การจัดระบบสื่อสาร สานสนเทศ และการแสดงตนนำเสนอผลงานให้เป็นที่ได้รับการยอมรับสนับสนุนจากสาธารณชน

เครือข่ายการจัดการเรียนรู้ของครูในโรงเรียนก็เช่นเดียวกับเครือข่ายทางสังคมอื่นๆ ที่จะต้องก่อตัวขึ้นจากองค์ประกอบสำคัญทั้ง 3 ประการดังกล่าว

2. การปฏิรูปการเรียนรู้และการปฏิรูปโรงเรียน

การก้าววิกฤติชาติและการพัฒนาประเทศเพื่อให้อยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีในสังคมโลกที่ปัจจุบันเป็นสังคมที่เน้นความรู้เป็นฐานในการพัฒนา ต้องกระทำโดยคนไทยที่มีความรู้ความสามารถ รวมถึงคุณลักษณะและทักษะต่างๆ ที่ต้องรับกับความเจริญของเทคโนโลยี ความก้าวหน้าทางวิชาการและการเปลี่ยนแปลงที่มีความซับซ้อนมากขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมือง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับแรกของประเทศไทย เน้นให้การศึกษาเป็นยุทธศาสตร์หลักในการสร้างคนเพื่อสร้างชาติ จึงได้เปิดมิติใหม่ในวิถีคิดและวิถีจัดการศึกษา ทั้งนี้หา กระบวนการและจิตวิญญาณที่มุ่งหวังให้ทุกส่วนของสังคมไทยสนับสนุนส่งเสริมและรับผิดชอบให้เกิดการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการทางปัญญาของคนไทยทุกคนอย่างแท้จริง (อมรวิษัณนาครทรรพ, 2544)

การจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และตามสภาพความต้องการของชาติในปัจจุบัน ครู ผู้บริหารสถานศึกษา รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ จะต้องเปลี่ยนแปลงกรอบความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมของคนที่เกี่ยวข้องกับ “การเรียนรู้” เสียใหม่ โดยตัวเองต้องเป็นผู้เรียนด้วยตามหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิตและควรเป็นผู้เรียนที่มีประสบการณ์ในการแสวงหาความรู้ นำสาระมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เสนอสถานการณ์ ลงมือปฏิบัติจริงเพื่อสร้างความรู้หรือแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง การพัฒนาครู ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาจึงไม่อาจทำได้ด้วยการสั่งการ ชี้แนะ แจกคู่มือ หรือจัดอบรมสัมมนาให้เรียนรู้จากการฟังการถ่ายทอดความรู้ ความคิด จากวิทยากรทางเดียว แล้วคาดหวังให้ผู้ผ่านการอบรมเปลี่ยนแปลงหรือเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ (วิทยากร เชียงกูล, 2544)

มาตรา 30 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้พยายามแก้ไขกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย โดยมีการวิจัยไปเชื่อมโยงกับการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ปัญญา การวิจัยเป็นการสร้างพลังอำนาจให้ตนเอง (empowerment) เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาหรือหาคำตอบแบบใหม่โดยวิธีการที่เชื่อถือได้และยอมรับในศาสตร์นั้น ๆ (ประเวศ วะสี, 2544 : อุทุมพร จามรمان, 2544) ขณะที่นักวิชาการและกฎหมายให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์การวิจัย และผู้มีอำนาจในการตัดสินใจของฝ่ายจัดการศึกษาเห็นชอบว่า ครูผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน อันจะส่งผลให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ครูประจำการส่วนใหญ่กลับกำลังเป็นทุกข์หนัก ทั้งนี้เป็นเพราะความเข้าใจของครูและของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ว่า การทำวิจัยในชั้นเรียนหรือในโรงเรียน ตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ ต้องทำให้เหมือนกับการทำวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งเป็นการมองการวิจัยที่ไกลตัวและเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน ความเข้าใจดังกล่าวคลาดเคลื่อนจากเจตนารมณ์ของกฎหมาย และจากภารกิจความรับผิดชอบของครูและสถานศึกษาที่ต้องมุ่งอบรมสั่งสอนและพัฒนานักเรียน การวิจัยในชั้นเรียนโดยครูผู้สอนและในโรงเรียนโดยผู้บริหารสถานศึกษาและคณะจึงเป็นการศึกษาค้นคว้าหาแนวทางแก้ปัญหาของนักเรียนทุกด้าน รวมทั้งพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ได้ผลตามที่วางเป้าหมายไว้ เป็นการประกันคุณภาพการทำงานของโรงเรียน ส่วนการทำวิจัยที่เหมือนวิทยานิพนธ์หรือการวิจัยทางการศึกษา เป็นการวิจัยที่ทำโดยผู้ที่ต้องการสำเร็จการศึกษาหรือนักวิจัยทางการศึกษา และเป็นการวิจัยที่ผู้ต้องการเวลามากพอในการศึกษาค้นคว้าที่ซับซ้อนกว่า ต้องการข้อมูลรวมทั้งแหล่งที่กว้างและมีปริมาณมากกว่า ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ครูไม่มีเวลาเพียงพอและเป็นการไม่ถูกต้องที่จะนำเวลาในการดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียนไปใช้ในการวิจัยที่ผิดบทบาทหน้าที่ของตน ดังนั้นครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับทุกส่วนควรทำความเข้าใจเสียใหม่เกี่ยวกับบทบาทการทำวิจัยของครูและผู้บริหารสถานศึกษา และพร้อมสนับสนุนส่งเสริมทั้งด้านวิธีการ ขวัญกำลังใจ การจัดสรรเวลาโอกาสรวมทั้งทรัพยากรที่เหมาะสม เพื่อให้มีการทำวิจัยเพื่อแก้ไขตนเอง นักเรียนบางคน ครูบางคนและปัญหาบางเรื่องในห้องเรียน โรงเรียน ผลจากการแก้ปัญหาทั้งหลายอาจจะเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ทำยสุดผู้วิจัยสามารถนำผลงานทั้งหลายไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตน เช่น การขอผลงาน ขอความดีความชอบจากหน่วยงานต้นสังกัดได้ (อุทุมพร จามรมาน, 2544)

ผู้ที่สนับสนุนและสนองตอบความต้องการของครูและโรงเรียนได้ ไม่ได้มีเพียงแต่ผู้บังคับบัญชา หรือผู้ร่วมงานอื่นๆ เท่านั้น ควรจะรวมถึงผู้ที่เป็นครูของครูของผู้บริหารสถานศึกษาหรือคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยซึ่งมีหน้าที่พัฒนาครูและผู้บริหารการศึกษาทั้งก่อนและระหว่างประจำการ ซึ่งท่านทั้งหลายล้วนแต่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์เฉพาะของตน แต่เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของ “ครูของครู” ในเรื่องของการเปลี่ยนวิธีคิด ทศนคติ และพฤติกรรมในการเรียนรู้เพื่อ

พัฒนาศักยภาพของตนเองให้มองกว้างและเป็นสหสาขาวิชามากขึ้น รวมทั้งวิธีการฝึกอบรมผู้ที่จะเป็นครูและผู้บริหารการศึกษาในอนาคตและในปัจจุบัน

หน้าที่ของคณาจารย์ระดับอุดมศึกษานอกจากการสอนแล้ว ยังมีภารกิจเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ค้นคว้าวิธีการแก้ปัญหาหรือการหาคำตอบใหม่ๆ และการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนหรือสังคมทั่วไป มีคณาจารย์เป็นจำนวนมากได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวนี้แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ส่วนหนึ่งยังเป็นไปในทางที่เน้นทฤษฎีมากกว่าปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยหรือบริการวิชาการ นอกจากนี้สาระเนื้อหาส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อมโยงหรือตรงกับความต้องการหรือสภาพของชุมชนท้องถิ่นที่องค์กรและคณาจารย์เป็นสมาชิกอยู่น้อยมาก หากมีเครือข่ายหรือผู้ที่ร่วมงานด้วยก็จะเข้าไปในลักษณะของการเป็นผู้ตั้งรับหรือให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่าการเป็นส่วนหนึ่งทางวิชาการเพื่อร่วมเรียนรู้ ร่วมตัดสินใจ หรือแก้ปัญหาและร่วมภาคภูมิใจในผลงาน ผลลัพธ์ที่ได้เท่า ๆ กัน

อย่างไรก็ตามในยุคปฏิรูปการเรียนรู้ปัจจุบัน มีการตื่นตัวทั้งฝ่ายโรงเรียน สถานศึกษาและหน่วยงานที่ให้ความสนับสนุนทางวิชาการในการสร้างความร่วมมือทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างไรก็ตามในยุคนี้อาจมีการจัดตั้งเป็นเครือข่ายพันธมิตรโรงเรียน และสร้างระบบการพัฒนาแผนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่าย นักวิจัยเครือข่ายพันธมิตรมีบทบาท อาทิ การเยี่ยมชมโรงเรียน และให้คำแนะนำหรือฝึกอบรมเมื่อครูมีความต้องการพัฒนาตนเอง หลังจากมีการแสดงเจตจำนงและมีการทำความเข้าใจร่วมกันอย่างชัดเจน ผู้เชี่ยวชาญอาจจะเข้ามาช่วยการวางแผนและกำหนดภายในโรงเรียน ด้วยความร่วมมือกันกับผู้บริหารและบุคลากรทุกฝ่ายของสถานศึกษา (ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์, 2544)

3. การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กำหนดหลักการจัดการศึกษาหรือการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดคุณค่าและประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับเป็นสำคัญ การถือว่า “ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด” มิได้หมายความว่ากฎหมายละเลยความสำคัญของครู ผู้บริหารพ่อแม่ ผู้ปกครอง เพราะที่กล่าวมาข้างต้น ตามหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้เรียนคือคนไทยทุกคนทั้งประเทศ ดังนั้นในการปฏิรูปการเรียนรู้ทุกคนไม่ว่าเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ มีบทบาทหน้าที่หรืออยู่ในฐานะใดก็ตามล้วนแต่มีความสำคัญที่สุด โดยที่ต่างฝ่ายต้องเกื้อกูลสนับสนุน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ความสามารถให้แก่กัน จนเกิดการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์คุณประโยชน์ต่อส่วนตนและส่วนรวม (ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์, 2544)

อย่างไรก็ตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ มีเจตนาให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงผู้เรียน (โดยเฉพาะผู้เรียนที่เป็นเด็กเยาวชน) ในฐานะเป็น “คน” มีชีวิตจิตใจศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ รวมทั้งมีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกับผู้อื่นในสังคม ดังนั้น การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ การสอนและการบริหารจัดการ จึงควรกำหนดให้เด็กหรือ เยาวชนหรือ นักเรียนเป็นศูนย์กลางความสนใจร่วมกันหรือเป็นเป้าหมายที่จะ

ได้รับผลการปฏิรูปทั้งในฐานะเป็นคนแต่ละคน (ปัจเจกชน) และเป็นสมาชิกของกลุ่มคน (สังคม) (เลขา ปิยะอัจฉริยะ และคณะ, 2544)

4. ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์ และคณะ (2538) ได้ศึกษาประสิทธิภาพการใช้ครู พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดที่จะเอื้อให้ครูมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษามีอิทธิพลต่อการสร้างโอกาสและกระตุ้นให้ทุกคนในโรงเรียนโดยเฉพาะครูและนักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกัน ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีลักษณะเป็นผู้นำ มีความรู้และความตั้งใจสามารถสร้างเสริมสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นแหล่งวิทยาการ มีการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองและทุกฝ่ายในชุมชน ทำให้บรรยากาศในโรงเรียนส่งผลต่อการปฏิบัติงานของครูอันส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนในที่สุด ดังนั้นการพัฒนาระบบการบริหารโรงเรียนสถานศึกษา จึงเป็นส่วนสำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ในระดับโรงเรียน

ทิสนา แคมมณี และคณะ (2544) ศึกษาแบบพหุกรณีในโรงเรียน 11 โรง แบ่งเป็นกลุ่มดำเนินการได้รับความสำเร็จระดับหนึ่งจำนวน 7 โรง และกลุ่มที่มีความพยายามในการดำเนินงานไปบ้างแล้วแต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ 4 โรง โรงเรียนดังกล่าวสามารถเป็นตัวแทนครอบคลุมการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกระดับ ทุกสังกัด ทุกพื้นที่ และทุกสภาพ และปัจจัยที่ต่างกัน จากการสัมภาษณ์เจาะลึก การจัดกลุ่มสนทนา การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสำรวจสอบถาม และการศึกษาจากเอกสารทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน คือผู้บริหาร ผู้บริหารโรงเรียนต้องมีความจริงจังและตั้งใจจริงเพื่อ ประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องมีแนวคิดหลักและจุดร่วมในการพัฒนา มีระบบการนิเทศภายใน มีการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง เน้นการมีส่วนร่วมของทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง มีการส่งเสริมการเรียนรู้ของครู ซึ่งต้องมีหลากหลายเพียงพอและต่อเนื่องครูมีคุณสมบัติและความพร้อมในการพัฒนาการเรียนการสอน มีความเป็นมิตรกับนักเรียนและส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นสำคัญ โดยผู้ปกครองและชุมชนเข้าใจวิธีการของครูและโรงเรียน สามารถมีส่วนร่วมในการปฏิรูป ผู้ปกครองและชุมชนมีโอกาสเรียนรู้ไปพร้อมกันด้วย คณะผู้วิจัยยังได้เสนอแนะว่าโรงเรียนควรสำรวจตรวจสอบว่า ตนมีปัจจัยดังกล่าวหรือไม่ หรือมีมากน้อยเพียงใด เพื่อที่จะได้มีจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปที่ถูกต้องและสามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้ตรงประเด็นและรวดเร็ว

การมีส่วนร่วมของนักวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญภายนอกในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

สำลี ทองธวิ และคณะ (2544) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งงานวิจัยเป็นจำนวนมากได้ให้ความสำคัญในการเป็นตัวกลางภายนอกที่ทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนและช่วยสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของครูและผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความแข็งแกร่งทางวิชาการ นั่นคือ นักวิจัยและหรือผู้เชี่ยวชาญภายนอกที่อยู่หรือไม่อยู่ชุมชนที่ตั้งของโรงเรียน เพื่อให้กลุ่มบุคคลภายนอกนี้สามารถทำงานร่วมกับโรงเรียน โดยเฉพาะกับครูได้

อย่างมีคุณภาพ ปัจจัยสำคัญ ๆ ที่ทุกฝ่ายจะต้องให้ความสนใจเป็นอย่างมาก พอจะสรุปได้ดังนี้

1. ธรรมชาติและอารมณ์ของคน ซึ่งไม่ได้เป็นไปตามเหตุผลหรืออธิบายได้ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะปัญหาความเครียดทางอารมณ์ของครู และของนักวิจัยภายนอก อาจมีสาเหตุมาจากความแตกต่างระหว่างสถานภาพและระบบการทำงานของครูและนักวิจัย ความกังวลและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน จุดหมายปลายทางเป้าหมายของงานหรือความคาดหวังไม่ตรงกัน ความจำกัดและเวลาทำงานร่วมกัน ความเข้าใจที่ไม่เหมือนกันเรื่องคุณภาพของงาน ปัจจัยเรื่องความเครียดหากไม่ควบคุมให้อยู่ในระดับที่รับได้ทั้งสองฝ่าย การทำงานร่วมกันก็จะไม่บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

2. สภาพบรรยากาศภายในโรงเรียนที่สะท้อนจากวิถีชีวิตการปฏิบัติงานประจำวัน เป็นผลจากความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติ กิจกรรมและพิธีกรรม ตลอดจนระเบียบประเพณีที่คนในสังคมในโรงเรียนยึดถือกระทำสืบกันต่อมาจนกลายเป็นบรรทัดฐานของพฤติกรรม อาจก่อให้เกิดความยุ่งยากที่จะเปลี่ยนแปลง ผู้ที่จะเข้าไปทำงานในโรงเรียนควรต้องทำความเข้าใจกับบรรยากาศหรือวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ในโรงเรียนเสียก่อน หากเป็นการเปลี่ยนแปลงมากหรือรวดเร็วย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งและการปฏิเสธในที่สุด

3. กำลังหรือบุคลากรในโรงเรียนทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ งบประมาณสนับสนุนการบริหารเวลาของครู การพัฒนาครู การบริหารจัดการที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน ความสามารถในการแก้ปัญหาของผู้บริหารสถานศึกษา การยอมรับภาวะผู้นำของนักวิจัยภายนอกรวมทั้งความสามารถในการทำงานนอกเหนือจากการให้ความรู้ทางทฤษฎีอย่างเดียว เหล่านี้ล้วนเป็นตัวแปรที่นักวิจัยภายนอกต้องศึกษาและร่วมกับโรงเรียนนำมาใช้ให้เหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดอุปสรรคในการทำงานร่วมกัน

5. การวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง (Collaborative Action Research) หมายถึงการวิจัยปฏิบัติการที่เกิดจากการร่วมงานกันระหว่างครูหลายคนหรือทุกคนในองค์กร / โรงเรียนรวมทั้งการเปิดโอกาสให้บุคคลจากภายนอกมีส่วนร่วมด้วย เพื่อแสวงหาคำตอบร่วมกัน

6. การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-based Management หรือ SBM) เป็นระบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรหรือโรงเรียน โดยบุคลากรทุกคนของโรงเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบผลที่เกิดขึ้น ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องมีคุณลักษณะเป็นผู้นำแบบเกื้อหนุนให้ผู้ร่วมงานทุกฝ่ายทำงานได้ มีการกระจายอำนาจเป็นระบบ มีการร่วมกันติดตาม ตรวจสอบและประเมินกระบวนการทำงานและผลงานอย่างมีประสิทธิภาพ

7. รูปแบบการพัฒนาครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

รูปแบบในการพัฒนาครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 10 รูปแบบ (พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์ และ อรรถพรณ พรสีมา, 2546) ที่ได้จากการสังเคราะห์ พบว่าการพัฒนาครูในลักษณะนี้จะมีคุณภาพ

และประสิทธิภาพเพราะมีการใช้กระบวนการประเมินครบวงจร PDCA ตามแนวทางการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา ซึ่งเป็นออกเป็น 4 ขั้นตอน (วรภัทร์ ภูเจริญ, 2542) ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan)

1.1 ผู้ให้และผู้รับการฝึกอบรมมีการประชุมเพื่อร่วมกันพิจารณาวางแผนการจัดฝึกอบรมครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

1.2 ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการฝึกอบรมอาจใช้แบบสอบถาม หรือสัมภาษณ์ผู้ที่เข้ารับการอบรมเพื่อให้ในการฝึกอบรมตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมและโรงเรียนที่มีฝึกอบรมครูนั้น ๆ

1.3 นำผลจากการศึกษาไปจัดทำโครงการหรือแผนการฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์ รูปแบบวิธีการ เนื้อหา เวลา แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ และสถานที่ให้สนองต่อความต้องการของผู้รับการอบรม

ขั้นตอนที่ 2 การนำไปปฏิบัติ (Do)

2.1 ผู้ให้การฝึกอบรมจัดอบรมเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหาที่กำหนดไว้ รูปแบบการฝึกอบรมส่วนใหญ่ประกอบด้วยการจัดกิจกรรมต่างๆ สื่อการเรียนการสอน หรืออาจจำลองจากรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนจริง อาทิ การจัดการเรียนการสอนรูปแบบของงาน รูปแบบมุ่งประสบการณ์ รูปแบบการแบ่งกลุ่มของเคแกน รูปแบบ PA รูปแบบ Mind Mapping หรือการสาธิตการสอน เป็นต้น

2.2 ผู้รับการฝึกอบรมนำความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ ที่ได้รับจากการอบรมไปจัดเตรียมกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอน และนำไปสู่การปฏิบัติการสอนในห้องเรียน

2.3 ผู้รับการฝึกอบรมสังเกตและบันทึกการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่เกิดขึ้นในห้องเรียน ปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ และบันทึกสรุปปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนอยู่เสมอ เพื่อหาแนวทางพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนให้ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบหรือการประเมิน (Check)

3.1 ผู้ให้การฝึกอบรมนิเทศ ติดตาม และประเมินการจัดการเรียนการสอนของผู้เข้ารับการฝึกอบรมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ดังนี้

3.1.1 การเยี่ยมห้องเรียนและการสังเกตการสอนของผู้รับการฝึกอบรมเป็นระยะๆ ตามแผนปฏิบัติการ มีการจดบันทึกและนำไปเป็นข้อสังเกตเพื่อวิเคราะห์และปรับปรุง

3.1.2 การประชุมหรือพบกันเป็นกลุ่ม ผู้ให้และผู้รับการฝึกอบรมมีการนัดพบปะ พูดคุย ประชุมปรึกษาหารือกันในลักษณะประชุมกลุ่มเป็นประจำ อาจใช้เวลาเย็นหลังเลิกเรียน หรือช่วงว่างที่ตรงกันซึ่งทางผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการอาจช่วยจัดให้ หรือวันเสาร์-อาทิตย์แล้วแต่จะสะดวก เพื่อนำผลจากการสังเกตทั้งของผู้ให้และผู้รับการฝึกอบรมมาสนทนา วิเคราะห์ วิจารณ์ และหาแนวทางแก้ไขปัญหการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น เพื่อให้ผู้รับการฝึกอบรมนำแก้ไข

ในห้องเรียน และเมื่อพบข้อบกพร่องอีกก็นำมาพูดคุยหาทางแก้ไขเป็นประจำ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

ทั้งนี้ การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนเป็นเรื่องที่ต้องการมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การคิดร่วมกันของเพื่อนครูจะช่วยลดความเครียดของครูผู้สอนที่พบปัญหาหรือการมองข้ามปัญหาและไม่สามารถหาทางแก้ไขตามลำพังได้

3.1.3 การพบปะ สนทนาเป็นรายบุคคล โดยผู้ให้การอบรมอาจเข้าไปสอบถามผลจากการนำไปปฏิบัติในห้องเรียนจากผู้รับการฝึกอบรมเป็นการส่วนตัว และช่วยให้คำปรึกษาหารือหรือผู้รับการฝึกอบรมเข้าไปพูดคุย ขอคำแนะนำจากผู้ให้การฝึกอบรมในเวลาที่ทั้งสองฝ่ายสะดวก หรือผู้เข้ารับการฝึกอบรมปรึกษาหารือกันเอง อาจจะเป็นเวลาก่อนเข้าเรียนเวลาพัก หลังรับประทานอาหารกลางวันหรือหลังเลิกเรียน เป็นต้น ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นประจำ อันจะนำไปสู่การปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

3.1.4 การประชุมสรุปผล จัดนิทรรศการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการเสวนา เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ และประเมินผลการฝึกอบรม

3.2 การนิเทศ ติดตาม และประเมินผลโดยใช้กระบวนการ “กัลยาณมิตรนิเทศ”

ศุมน อมรวิวัฒน์ (2546) ให้ปรัชญาและแนวคิดในการพัฒนาครูและครูเครือข่ายโดยใช้กระบวนการ “กัลยาณมิตรนิเทศ” ว่ากระบวนการกัลยาณมิตร คือ กระบวนการประสานสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเพื่อจุดหมาย 2 ประการ คือ 1) ชี้อาชีพบรรเทาทุกข์ 2) ชี้อุทิศตน โดยทุกคนต่างมีเมตตาธรรมพร้อมจะชี้แนะและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การนำกระบวนการกัลยาณมิตรมาใช้ในการพัฒนาครู และการปฏิรูปการศึกษา มีปัจจัยหลัก 4 ประการ ที่เกื้อหนุนให้ทุกชั้นตอนดำเนินไปด้วยดี ได้แก่ 1) องค์กรความรู้ 2) แรงหนุนจากต้นสังกัด 3) ผู้บริหารทุกระดับ 4) บุคลากรทั้งโรงเรียน

กระบวนการกัลยาณมิตรนิเทศ มีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ศุมน อมรวิวัฒน์, 2547) ได้แก่

- 1) ให้ใจ คือ การสร้างศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการพัฒนาครู ผู้ให้การอบรมต้องสร้างศรัทธาและความสัมพันธ์กับเพื่อนครู แจ่มความมุ่งหมาย จัดเวลา และกำหนดแผนงาน
- 2) ร่วมใจ คือ ผู้ให้และผู้รับการฝึกอบรมร่วมใจกันทำงานเป็นทีม โดยการศึกษาปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมคิด ร่วมทำ มีการแนะนำ สาธิต ฝึกทำแผนการสอน ฝึกสร้างสื่อการเรียนการสอนทำวิจัยในชั้นเรียน และเรียนรู้เรื่องการวัดและประเมินผล
- 3) ตั้งใจ คือ ทุกคนมีความแน่วแน่ที่จะแก้ไขและปรับปรุงเพื่อสร้างสรรค์คุณภาพของการจัดการเรียนการสอน โดยมีการทดลองปฏิบัติปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ติดตามสื่อสารและเยี่ยมเยียนกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อช่วยกันแก้ปัญหาและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

4) เปิดใจ คือ ทุกคนพร้อมยอมรับการพัฒนาตนเอง รับที่จะทบทวนการวัด ประเมินผล และข้อเสนอแนะ อาทิ การประเมินตนเอง การประเมินผลงาน การประเมินโดยกัลยาณมิตร และการประเมินพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นอย่างตรงไปตรงมาและยอมรับผลการประเมินเพื่อปรับปรุงพัฒนาต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การลงมือแก้ไขและปรับปรุง (Action)

นำผลจากการตรวจสอบหรือประเมินมาวิเคราะห์ หาสาเหตุข้อบกพร่อง และประชุมระดมสมองหาทางแก้ไขป้องกันมิให้เกิดขึ้นซ้ำอีก รวมทั้งการวางแผนแนวทางการพัฒนาครูในปีต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุดา จุลเสวก (2550) ทำการวิจัยเรื่องการติดตามประเมินผลการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา เขตตรวจราชการที่ 13 ปีการศึกษา 2550 พบว่าสถานศึกษาที่มีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา ได้นำกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เช่น การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้บริหารและครู การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ด้านกระบวนการบริหารจัดการในสถานศึกษา และการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

โกเศศ ดวงอินทร (2528) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียน ครู และนักเรียนเกี่ยวกับวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาพร้อมทั้งเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู และนักเรียนเกี่ยวกับวิธีการสอน ปัญหา และอุปสรรคในการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่าวิธีการที่โรงเรียนใช้ปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ นักเรียนมากที่สุด คือ การเรียนการสอนในห้องเรียน รองลงมาคือ การอบรมนักเรียนตามโครงการ การจัดกิจกรรมนักเรียน และการจัดสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนโดยให้ความสำคัญแก่คุณลักษณะจริยธรรม เรียงลำดับดังนี้ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการไม่ประพฤติดีศีลธรรม โดยทั้งผู้บริหาร ครู และนักเรียนมีความเห็นต่อวิธีการปลูกฝังจริยธรรมไม่แตกต่างกัน ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ คือ นักเรียนแต่ละห้องเรียนมีมากเกินไป

วิระ ปันทรัพย์ (2551) ได้ศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของครู โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสงคราม อำเภอเมืองสมุทรสงคราม พบว่าสภาพการจัดการเรียนรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของครูในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการสอนและแหล่งเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผล โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก และจำแนกตามกลุ่มสาระการเรียนรู้และช่วงชั้นที่ทำการสอนพบว่า การปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

โสภานิต เบ็ญจวิไลกุล (2550) ศึกษาการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสือส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง ไตรสิกขา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนเทศบาลวัดไทรอารีรักษ์ (มณีวิทยา) เทศบาลเมืองโพธาราม จังหวัดราชบุรี จำนวน 46 คน ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้นิทานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เรื่อง ไตรสิกขา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพ 89.64/81.30 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ 80/80 และค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสือนิทานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมเรื่อง ไตรสิกขา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเท่ากับ 0.6309 ซึ่งหมายความว่า ผู้เรียน มีความก้าวหน้า ในการเรียนสูงขึ้นร้อยละ 63.09 และความพึงพอใจในการเรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้หนังสือนิทานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เรื่อง ไตรสิกขา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจเท่ากับ 4.05 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.55 ซึ่งมีความหมายว่า มีความพึงพอใจในระดับมาก

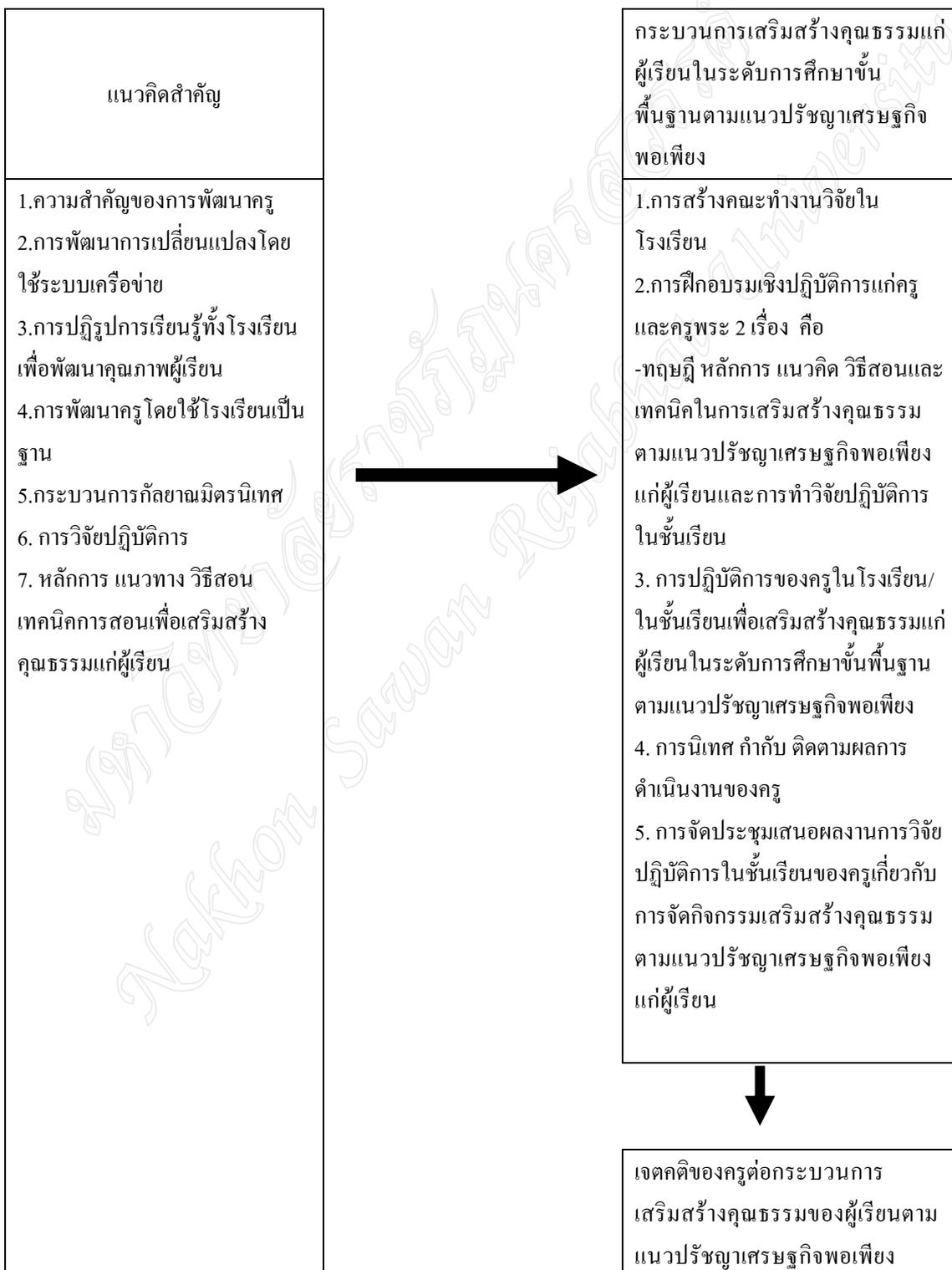
ณัฐศ ผาจวง (2542) ศึกษาเปรียบเทียบการเข้าค่ายกิจกรรมตามแนวพุทธศาสนากับการเข้าค่ายจริยธรรมตามทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนชุมชนบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เข้าค่ายจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนามีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยรวมและเป็นรายด้าน 6 ด้าน ดีกว่าก่อนเข้าค่ายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่เข้าค่ายจริยธรรมตามทฤษฎี การให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยรวมและเป็นรายด้าน 6 ด้าน ก่อนเข้าค่ายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จิรพรรณ สุขตลอดชีพ (2530) ได้ศึกษาเรื่อง “ผลการแสดงบทบาทสมมติที่มีต่อการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาผลการแสดงบทบาทสมมติที่มีต่อการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 205 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยบทบาทสมมติมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนด้วยวิธีการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พงษ์สานต์ เย็นอ่อน (2545) สอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 คะแนนเฉลี่ยจากแบบทดสอบวัดพฤติกรรมเชิงจริยธรรม และคะแนนเฉลี่ยจากแบบสังเกตพฤติกรรมเชิงจริยธรรมหลังสอนสูงกว่าก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดต่าง ๆ ดังกล่าวที่ได้รวบรวมไว้มาปรับปรุงและดัดแปลงเป็นกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาครูให้สามารถพัฒนากระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน ดังแผนภาพต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
Nakhon Sawan Rajabhat University